

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

NINA MLAKAR

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO
GOSPODARSKI RAZVOJ KUBE

Ljubljana, november 2008

NINA MLAKAR

IZJAVA

Študentka **Nina Mlakar** izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom **doc. dr. Tjaše Redek**, in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 17. 11. 2008

Podpis:

KAZALO VSEBINE

UVOD.....	1
1 PREDSTAVITEV KUBE.....	2
1.1 GEOGRAFSKA OPREDELITEV IN SPLOŠNI PODATKI	2
1.2 ZGODOVINSKO-POLITIČNI PREGLED DO LETA 1934	2
2 GOSPODARSTVO KUBE PRED SOCIALIZMOM.....	5
2.1 ZGODOVINSKO-POLITIČNI PREGLED DO LETA 1961	5
2.1.1 <i>Batistin totalitarni režim.....</i>	<i>5</i>
2.1.2 <i>Opozicija v obdobju Batistine vladavine in Castrova revolucija.....</i>	<i>6</i>
2.2 GOSPODARSTVO DO LETA 1961	7
3 GOSPODARSTVO KUBE V ČASU SOCIALIZMA	10
3.1 ZGODOVINSKO-POLITIČNI PREGLED DO 21. STOL.	10
3.2 GOSPODARSTVO DO 21. STOLETJA.....	12
3.2.1 <i>Gospodarstvo v 60-tih letih</i>	<i>13</i>
3.2.2 <i>Gospodarstvo v 70-tih letih</i>	<i>16</i>
3.2.3 <i>Gospodarstvo v 80-tih letih</i>	<i>20</i>
3.2.4 <i>Gospodarstvo v 90-tih letih</i>	<i>23</i>
4 KUBANSKO GOSPODARSTVO V 21. STOLETJU.....	31
4.1 ZGODOVINSKO-POLITIČNI PREGLED DO DANES.....	32
4.2 GOSPODARSTVO V 21. STOLETJU	33
4.3 KLJUČNI VIDIKI PRIHODNJEGA RAZVOJA KUBE	38
4.3.1 <i>Biotehnologija</i>	<i>38</i>
4.3.2 <i>Turizem.....</i>	<i>39</i>
4.3.3 <i>Siva ekonomija.....</i>	<i>40</i>
4.3.4 <i>Privatizacija kubanskega gospodarstva</i>	<i>40</i>
5 KUBA JUTRI.....	41
SKLEP	43
LITERATURA IN VIRI.....	45
PRILOGE	

KAZALO TABEL

Stran:

Tabela 1: <i>Bruto investicije v osnovna sredstva, med leti 1953-57, v mio pesov po cenah iz 1950 in v % od bruto domačega proizvoda</i>	8
Tabela 2: <i>Število sladkornih obratov na Kubi in proizvodnja sladkorja v %, glede na nacionalnost lastništva, primerjava med letoma 1935 in 1958</i>	9
Tabela 3: <i>Sestava celotnega družbenega proizvoda po sektorjih, med leti 1963-69, v mio pesov</i>	15
Tabela 4: <i>Kubanski izvoz in odstotek sladkorja v celotnem izvozu, v razmiku 5-letnih obdobj (1965-1985), v mio pesov v stalnih cenah iz leta 1965</i>	16
Tabela 5: <i>Indeksi človeškega napredka za Kubo in ZDA, minus postavka dohodka, med leti 1970-89</i>	19
Tabela 6: <i>Gospodarska rast, merjena v CDP in CMP, med leti 1970-79, v mio pesov</i>	20
Tabela 7: <i>Sestava celotnega družbenega proizvoda (CDP) po sektorjih, med leti 1975-79, v mio pesov</i>	20
Tabela 8: <i>Trgovinske transakcije v konvertibilni valuti, v letih 1979-87, manjka leto 1985, v mio pesov</i>	21
Tabela 9: <i>Trgovinski promet s socialističnimi državami, med leti 1983-84 in 1986-87, v mio pesov</i>	21
Tabela 10: <i>Javni zunanji dolg v mio USD (v tekočih cenah) in kot % BDP-ja, med leti 1990-99</i>	23
Tabela 11: <i>Proračunski primanjkljaj, BDP in ocene inflacije med leti 1989-96</i>	24
Tabela 12: <i>Primer izračunov zaslužkov samozaposlenih in delujočih posameznikov v sivi ekonomiji v USD in pesih (preračunano po tečaju 20 pesov/USD), v letu 1999</i>	29
Tabela 13: <i>Obseg fizične proizvodnje posameznih izvoznih proizvodov, v 1.000 tonah, med leti 1993-98 in v primerjalnem letu 1989 (pred krizo)</i>	29
Tabela 14: <i>Trgovinska bilanca blaga in storitev, v mio USD, med leti 1991-99</i>	31
Tabela 15: <i>Državna proračunska bilanca v milijonih tekočih konvertibilnih pesov in kot % BDP, med leti 2002-06</i>	34
Tabela 16: <i>Inflacija, likvidnost in menjalni tečaj konvertibilnega pesa, med leti 2003-07</i>	34
Tabela 17: <i>Fizična proizvodnja (rudarstvo, proizvodjanje, kmetijstvo) med leti 2000-06 in v primerjalnem letu 1989, v 1000 (razen, če pravi drugače)</i>	35
Tabela 18: <i>Indikatorji zunanjega sektorja med leti 2000-06 in v primerjalnem letu 1989, podatki BCC in ECLAC</i>	35
Tabela 19: <i>Spremembe v strukturi izvoza in uvoza, med leti 1989-06 in 2003-06, v odstotkih</i>	36

KAZALO SLIK

	Stran:
Slika 1: <i>Prispevek sladkorja k nacionalnem dohodku na Kubi (1903-1958), izraženo v mio pesov (v tekočih cenah)</i>	4
Slika 2: <i>Proizvodnja sladkornega trsa med leti 1961 in 1979, v 1000 tonah</i>	14
Slika 3: <i>Bruto domači proizvod med leti 1959-1999*, v mio pesov v stalnih cenah iz leta 1981</i>	15
Slika 4: <i>Neuradni tečaj za kubanski peso (peso/dolar), med decembrom 1993 in junijem 1996</i>	26
Slika 5: <i>Število samozaposlenih* na Kubi v 1000, po letu 1993</i>	28
Slika 6: <i>Izvozna količina in vrednost kubanskih cigar, oboje v milijonih (vrednost v USD), med leti 1990-98</i>	30
Slika 7: <i>Bruto prihodki od turizma, v mio USD, med leti 1989-99</i>	31
Slika 8: <i>Bruto domač proizvod v milijardah konvertibilnih pesov, med leti 1995 in 2007, v dveh serijah (po cenah iz baznega leta 1981 in 1997), podatki kubanskega Nacionalnega statističnega urada (ONE)</i>	33
Slika 9: <i>Kubanski najpomembnejši trgovinski partnerji v letu 2006</i>	36

UVOD

Kuba je danes ena redkih držav, ki zaradi svoje brezkompromisne želje po samostojnosti in kljub trenutnemu nezavidljivemu gospodarskemu stanju še vedno vztraja na poti socializma. Osrednji kubanski lik, živeča legenda in najpomembnejši snovalec socialistične ideologije je brez dvoma Fidel Castro, katerega 50-letni vpliv je na Kubi čutiti na vsakem koraku. Socialistični model gospodarstva je Kuba z nacionalizacijo in agrarnimi reformami pričela uvajati že leta 1959. Kmalu je sledila popolna centralizacija sistema z osrednjim planiranjem in uvedbo sistema racioniranja ter »acopio« sistema. Posledica naštetega je bilo kronično primanjkovanje dobrin in razcvet črnega trga. Kljub poskusom, da bi se znebila večstoletne monokulturne usmerjenosti v sladkor, Kubi to ni povsem uspelo, saj se je močno navezala na Sovjetsko zvezo, ki je vzpodbujala posle s sladkorjem. Po razpadu Sovjetskega bloka leta 1989 je Kuba ostala brez svojega najpomembnejšega trgovinskega partnerja in zašla v globoko krizo. Krizo je poskušala prebroditi z liberalnimi reformami, ki pa so ob prvih vidnejših uspehih postale prenevarne za socializem in so jih zato zatrli. Kubanska oblast danes za svoje gospodarske težave in vse večjo razslojenost bolj kot svoj gospodarski model krivi zunanjo politiko ZDA, ki že od leta 1962 vztrajajo pri trgovinskem embargu. Toda, tudi to se utegne kmalu spremeniti. Oktobra letos je Kuba namreč že izvršila pritisk na Združene narode, ki naj bi z resolucijo pomagali ukiniti embargo. Istega meseca pa se je zgodil še en, za Kubo ugoden preobrat, ki napoveduje potencialno kontinuiteto socializma. Kubanci so namreč odkrili ogromne zaloge nafte, ki se lahko primerjajo z ameriškimi in Kubo uvrščajo med 20 največjih proizvajalk nafte na svetu.

Namen diplomskega dela je analizirati gospodarski razvoj Kube predvsem v času socializma ter podati napotke in smernice za prihodnji razvoj. Pri tem razvoj gospodarstva v vseh obdobjih predstavljam v luči pomembnejših zgodovinskih in političnih dogodkov.

V prvem poglavju predstavljam nekaj splošnih podatkov o Kubi ter bežen zgodovinsko-politični pregled od odkritja Kube v 15. stoletju pa vse do leta 1934, ko je oblast prevzel »krvavi« Fulgencio Batista Zaldívar. Sledi poglavje o kubanskem gospodarstvu pred socializmom, ki so ga poleg trde vladavine zaznamovali še politična korupcija, monokulturna usmerjenost v sladkor in močna gospodarska odvisnost od ZDA. Poglavje se zaključuje z veliko revolucijo v letih 1958-59 in vstopom Fidela Castra na kubansko politično prizorišče. Tretje poglavje se osredotoča na kubanski socializem pod Castrom, v sklopu katerega se je leta 1959 izvedel prvi niz reform in vzpostavil planski tip gospodarstva po sovjetskem vzoru. Po razpadu vzhodnega bloka in veliki gospodarski krizi je nastopil še drugi niz reform, ki so se nekoliko že poigravale s kapitalistično miselnostjo. Te reforme je kubanska vlada proti koncu prejšnjega tisočletja zaradi njihovega pogubnega vpliva na socializem pričela zavirati. Četrto poglavje govori o kubanskem socializmu v 21. stoletju in ugotavlja trenutno stanje kubanskega gospodarstva, t.i. Raulovo zapuščino. V poglavju opredelim tudi nekaj ključnih vidikov prihodnjega razvoja, kot so turizem, biotehnologija, siva ekonomija in privatizacija kubanskega gospodarstva. V zadnjem poglavju pa podajam nekaj smernic, ki bi eventualno lahko predstavljale kubansko prihodnost, in poskušam dati nekaj napotkov, ki bi utegnili izboljšati kubansko gospodarstvo v prihodnosti.

1 PREDSTAVITEV KUBE

Kuba je dežela velikih nasprotij. Ljudem primanjkuje denarja, a nihče ni lačen. Stavbe propadajo, hkrati pa je Havana eno najlepših mest na svetu. Dežuje, medtem ko sije sonce; in ulice so preprejene s čudovitimi starinskimi avtomobili, ki jih po svetu več ni. Življenje na otoku se ne odvija po ustaljenih (zahodnih) vzorcih, pa vendarle teče naprej (Trumbull, 2000, str. 305).

1.1 Geografska opredelitev in splošni podatki

Kuba je karibski otok, ki ga obdaja več manjših pripadajočih otokov. Leži v Srednji Ameriki, v zahodnem delu velikih Antilov. Od ZDA ga loči 145 km dolg Floridski preliv, od Mehike pa 200 km dolg Jukatanski preliv. Otok je dolg 1250 km in skupno pokriva 104.945 km². Pokrajina je večinoma ravna ali gričevnata, le proti vzhodu najdemo višja hribovja. Podnebje je tropsko, vlažno in z obilnimi padavinami prek celega leta, ki jih prinašajo zlasti severovzhodni pasati. V deževni dobi, od maja do oktobra, so zahodni deli otoka pogosto tarča tropskih hurikanov in cunamijev (Natek & Natek, 1999, str. 538). Povprečna letna temperatura je okrog 24°C, poleti okoli 27°C, medtem ko je relativna vlažnost 80 % (Hernández & Carmen, 2008, str. 12).

Kubanska flora je izredno bogata in obsega preko 8000 vrst, najznačilnejše rastje pa sta sladkorni trs in kraljeva palma. Velike površine zemlje so pokrite z nasadi agrumov, banan in ananasa, na poljih gojijo žitarice, stročnice, paradižnik in krompir ter pridobivajo les odlične kakovosti. Ena najbolj znanih avtohtonih rastlin, tobak, se pretežno uporablja za izdelavo havank, cigar in cigaret. Plodne ravnine *Vueltabaja* v *Pinar del Río* namreč uživajo svetovni sloves zaradi kakovosti tam pridelanega tobaka (Hernández & Carmen, 2008, str. 14-19).

CIA (ang. *Central Intelligence Agency* – slo. Osrednja obveščevalna agencija) za julij 2007 ocenjuje, da naj bi na Kubi živelo 11.394.043 ljudi. Prebivalstvo Kube je zaradi pestre zgodovine etnično zelo raznoliko. Prevladujejo mulati (51 %), sledijo belci (37 %) in temnopolti (11 %), medtem ko je 1 % prebivalstva kitajskega (The World Factbook, 2008). Pismenost nad 15 let je v primerjavi z ostalimi latinsko-ameriškimi državami izjemna, kar 99,8 %.

Država z glavnim mestom Havano se uradno imenuje Republika Kuba in je administrativno razdeljena na 14 provinc oz. pokrajin. Je socialistična država z enostrankarskim sistemom. Edina dovoljena stranka je KPK (Komunistična partija Kube, oz. ang. PCC - *Cuban Communist Party*). 24. februarja 2008 je vse najpomembnejše državne in vladne funkcije od Fidela Castra nasledil njegov mlajši brat general Raul Castro Ruz (The World Factbook, 2008).

1.2 Zgodovinsko-politični pregled do leta 1934

Kubo je leta 1492 odkril Krištof Kolumb. Sledila so španska osvajanja in otok je do leta 1959 zapadel v dolgo obdobje kolonialne odvisnosti. V Prilogi 1 se nahaja tabela s pogloblitimi zgodovinskimi obdobji in gospodarskimi značilnostmi. Špancem je otok predstavljal glavno

zaledno oporišče in obenem »most«, preko katerega so osvajali ostale predele Latinske Amerike (Tutino, 1971, str. 90). V fazi osvajanja Kube so Španci naleteli na prvotna ljudstva (Indijance), ki naj bi jih bilo okoli 100.000. Do 16. stol. se je zaradi masakra, črnih koz in množičnih samomorov število Indijancev zmanjšalo na 5000 (La Spada, 2004, str. 22-25). Ob koncu 16. stol. so Španci pričeli gojiti sladkorni trs in tobak, toda ker je poglavitna delovna sila skoraj »izumrla«, so na Kubo pripeljali okrog 760.000 afriških sužnjev. V 16. in 17. stol. se je otok le počasi razvijal, saj je bil pogosto tarča roparskih pohodov angleških, francoskih in španskih piratov (Natek & Natek, 1999, str. 539). Španska vlada je zato pričela z vojaškim utrjevanjem ključnih pristanišč. Leta 1762 je bila Havana s približno 40.000 prebivalci tretje največje mesto novega kontinenta, takoj za *Mexico City*-em in Limo. Med leti 1762 in 1783 se je med Španci in Britanci bil boj za strateško točko. Po nekaj menjavah oblasti je Kuba 1783 pripadla Španiji in takrat tudi pričela oskrbovati ZDA s sladkorjem, kar je pomembno vplivalo na njen prihodnji razvoj in pa odnose z ZDA (La Spada, 2004, str. 27-29).

Vendar pa ZDA niso podpirale španske oblasti na Kubi zaradi svojih gospodarskih interesov, predvsem kapitala v kmetijskem sektorju. S tiho podporo ZDA se je v Južni Ameriki razvijala rušilna opozicija pod taktirko Argentinca José de San Martina in Símona Bólivarja iz Venezuele proti španski oblasti. Leta 1805 je predsednik ZDA Thomas Jefferson prvič formalno izjavil, da bo ameriška vlada z vojaško silo nadomestila špansko vladavino in Kubi omogočila »svobodo«. Leta 1847 je nekaj premožnih kubanskih družin predlagalo priključitev Kube k ZDA, saj jih je ogrožala ukinitvev suženjstva (do te je prišlo v letu 1886). Čez leto dni je Washington Španiji ponudil celo denar, da bi otok odkupili. Leta 1868 je med španskimi oblastmi in uporniškimi veleposestniki izbruhnila »desetletna vojna« za kubansko neodvisnost. V mirovnem sporazumu (Zanjon, 1878) je Španija obljubila politično avtonomijo in postopno ukinitvev suženjstva. Ker se ta sporazum ni udejanjil, je leta 1895 vzniknil nov upor pod vodstvom José Martíja (kubanski narodni junak, borec proti španski oblasti) (Tutino, 1971, str. 91-93; Natek & Natek, 1999, str. 539).

Ker so v tem letu ameriške investicije na otoku že dosegle vrednost 50 mio USD, avtonomija Kube ni bila v interesu ZDA. ZDA so pod pretvezo »dobrega samaritana« v boju za kubansko neodvisnost Španiji morale napovedati vojno, da bi se lahko same polastile Kube¹ in zaščitile svoje državljane in gospodarske interese na otoku. Tako so ZDA leta 1898 v Havano poslale vojaško ladjo Maine, ki je v pristanišču skrivnostno eksplodirala. Ta dogodek velja za povod, da so ZDA 25. aprila 1898 Španiji napovedale vojno².

Sprva je bila Kuba neposredno pod ameriško upravo. Z novo ustavo 20. maja 1902 pa je postala **neodvisna republika**, s Tomásom Estrado Palmo kot prvim predsednikom (Tutino, 1971, str.

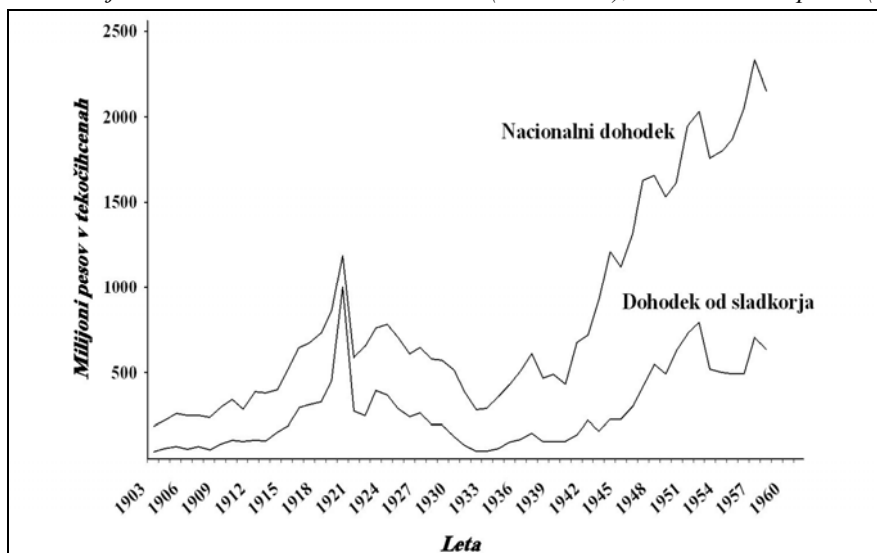
¹ V zvezi s tem obstajata dve teoriji. »**Teorija zrelega sadeža**« sporoča, da se Kuba po ločitvi od Španije ne bo zmožna sama vzdrževati in se bo usmerila k severnoameriškim sosedom, medtem ko »**teorija zemljepisnega fatalizma**« na drugi strani svari evropske države, naj se te ne mešajo v ameriške posle (izražena je v Monrojevi doktrini leta 1923) (Hernández & Carmen, 2008, str. 49-50).

² Špansko-ameriška vojna se je končala s porazom Španije in Pariškim mirovnim sporazumom 10. decembra 1898. Španija je izgubila Kubo, Filipine in Portoriko.

93-94; Natek & Natek, 1999, str. 539). Toda senat ZDA je istočasno izglasoval »**Plattov amandma**«, ki je bil za Kubance neizključljive narave in je postal del njihove ustave. Predvideval je vojaška oporišča na kubanskem ozemlju, prepovedoval podpisovanje vsakršnih pogodb brez odobritve in omogočal ZDA, da z vojaško silo kadarkoli intervenirajo na Kubi. Tako so ZDA leta 1903 v trajen najem dobile pomorsko oporišče Quantánamo. Njegova neuradna funkcija je bila omogočanje ameriškega nadzora. Zaradi podkupljive kubanske buržoazije, ki je poceni razprodala otok, in ameriških investicij so nastajala sodobna fevdalna posestva za proizvodnjo sladkorja, izginjala pa majhna posestva, ki so bila temelj socialne varnosti prebivalstva. Mnogo t.i. »*guajirosov*« (revnejše kmečko prebivalstvo) se je zaradi korupcije izselilo, medtem ko so velik del temnopoltega prebivalstva potisnili med mestne reveže in jih prepustili lastni iznajdljivosti (Tutino, 1971, str. 95-96).

Okoli leta 1900 je celoten obseg ameriških investicij na Kubi znašal približno 100 mio USD, od tega 45 mio USD v tobačni in 25 mio USD v sladkorni industriji. V letu 1927 so ameriške investicije v slednjo narasle na neverjetnih 600 mio USD. V letu 1906 je bil ameriški delež v sladkorni industriji le 15 %, a je do konca 20-tih let dosegel 66 %. Leta 1925 je predelava sladkorja predstavljala kar 84 % celotne proizvodnje. Le nekaj manj kot 3 % oz. 26.000 delavcev (od 1.1 mio delovne sile) je bilo zaposlenih v »ne-sladkorni« industriji. Ameriške investicije so poleg hitrega razvoja privedle tudi do popolne gospodarske odvisnosti otoka od uvoza iz ZDA. Slika 1 kaže medsebojno povezavo med kubanskim nacionalnim dohodkom in industrijo sladkorja, ki je bila značilna nekje do sredine 40-tih let 20. stol. (Ranis & Kosack, 2004, str. 3).

Slika 1: Prispevek sladkorja k nacionalnem dohodku na Kubi (1903-1958), izraženo v mio pesov (v tekočih cenah)

Vir: G. Ranis, S. Kosack, *Growth and Human Development in Cuba's Transition*, 2004, str. 4, Slika 1.

Leta 1903 je »pogodba o recipročnosti« predvidela zelo ugodne carine za kubanski sladkor. V zameno je Kuba dovoljevala uvoz in prodajo ameriških izdelkov, pri čemer so upoštevali ugodnostno (20-40 % nižjo) carino. Velike tovarne sladkorja v lasti ameriškega kapitala so s politiko nizkih cen uničevale majhne proizvajalce. Zaradi prevladujoče monokulture je tako celotno gospodarstvo prešlo pod nadzor ZDA, ki so to monokulturnost le še krepile. Ta čas zaznamujejo tudi prvi upori. Leta 1906 je predsednik Estrado Palma pri zatiranju upora prosil za

pomoč Američane, ki so posledično še 3 leta upravljali z otokom. Leta 1920 je zaradi padca cen sladkorja z 22 na 3 cente/libro propadlo nemalo kubanskih podjetnikov. Ob koncu depresije so ZDA nadzorovale že 63 % industrije sladkorja (leta 1896 le 10 %) (Tutino, 1971, str. 116).

Leta 1924 je na oblast prišel general Gerardo Machado Morales in uvedel diktaturo. Za njegovo vladavino sta značilna vzpon korupcijske kulture in ustanovitev liberalne in konservativne stranke, ki se je povezovala z ameriškimi korporacijami (Free Cuba Foundation, 2008). Zaradi svoje izredno protikomunistične drže je užival podporo ZDA. Velika kriza se je iz ZDA v letu 1929 razširila tudi na Kubo in privedla do posameznih revolucionarnih pobud. 20. marca 1930 je v Havani, Manzanilli in Santa Clari izbruhnila splošna stavka, čez pol leta študentski upor, leta 1931 pa še zborovanje kubanskih žena in oborožen spopad v cukrarnah. Gibanje ljudskih množic se je okrepilo že do te mere, da so določeni severnoameriški gospodarski krogi zahtevali zamenjavo Machada. Machado je v strahu pred revolucijo in v upanju na podporo Američanom ponudil absolutni monopol nad kubanskim tržiščem, hkrati pa sindikatom obljubil izpolnitev vseh delavskih zahtev (višje mezde, uradno priznanje sindikatov ter izboljšanje življenjskih pogojev). Kljub temu je moral odstopiti z oblasti in to je ob pomoči Američanov prevzel konservativno usmerjen Carlos Manuel de Cespedes (Tutino, 1971, str. 96-109).

2 GOSPODARSTVO KUBE PRED SOCIALIZMOM

Vladavina Carlosa Manuela de Cespedesa ni trajala dolgo, kajti že 4. septembra 1933 je narednik Fulgencio Batista Zaldívar³ s pomočjo dela vojske, ki mu je poveljeval, in študentskega direktorata (iz vrst komunistov) izvedel državni udar, s čimer je na oblast prišel Ramón Grau San Martín⁴, ki je želel izvesti številne socialne in demokratične reforme. Toda njegova oblast je trajala le 5 mesecev in je ZDA niso diplomatsko priznale.

2.1 Zgodovinsko-politični pregled do leta 1961

Obdobje sem zaradi pomembnosti za poznejši razvoj dogodkov razdelila na dve manjši podpoglavji. Prvo podpoglavje opisuje Batistin vzpon in vladanje, drugo pa upiranje njegovemu režimu in posledičen odvzem oblasti.

2.1.1 Batistin totalitarni režim

Fulgencio Batista je bil najprej poveljnik oboroženih sil, kar je kasneje izrabil v svoj prid. V času njegovega poveljevanja se je zvrstila serija protestov in zaplemb zemljišč s strani kmetov in sladkornih delavcev, kar je povzročilo močno nasprotovanje veleposestnikov in drugih

³ Mulatski narednik revnega stanu, Fulgencio Batista, kasneje samooklicani polkovnik in nato general, je usodo države krojil naslednjih 26 let. Znan je predvsem po svoji brutalnosti in krvavih pokolih svojih nasprotnikov (med njimi je bilo mnogo nedolžnih civilnih žrtev, največ delavcev).

⁴ Ramón Grau San Martín (1944-1948) je leta 1934 ustanovil Kubansko revolucionarno stranko (špan. *Partido Revolucionario Cubano* – »*Auténtico*«), od katere se leta 1947 odcepi stranka »*Ortodoxo*«.

bogatašev, ki so želeli zajezi upore. Podporo so imeli pri ZDA in pri Batisti. Vlado Grau San Martín-a so zrušili in po dveh marionetnih predsednikih je leta 1940 oblast prevzel Batista (Azicri, 1988, str. 22, 23). S pomočjo Ljudske socialistične stranke in podporo ZDA je Batista postal orodje zagrizenega nazadnjaštva in krut oblastnik. V tem času se je pojavil tudi notranji razkol med komunisti (KPK) in nekaterimi revolucionarnimi frakcijami nacionalistične drobne buržoazije (Kubanska revolucionarna stranka – *el Auténtico*) (Tutino, 1971, str. 115-123).

Do leta 1952 sta se na oblasti zvrstila Ramón Grau San Martín (tokrat bolj pro-ameriško usmerjen) in Carlos Prío Socáras (pristaš »*Auténtica*«), vendar bistvenih reform v smeri hitrejšega razvoja, zmanjševanja korupcije in odvisnosti od ZDA ni bilo. Zato je nekdanji voditelj »*Auténtica*«, Eduardo Chibás, ustanovil svoje uporniško gibanje - Stranko kubanskega ljudstva (»*Ortodoxo*«). Ob koncu Socáras-ovega mandata 10. marca 1952, v času predsedniških volitev, ko je Chibásova »*Ortodoxo*« imela največje možnosti za zmago, je Fulgencio Batista ponovno izvedel vojaški udar (Azicri, 1988, str. 23). Obdobje so zaznamovali upori študentov in politični poboji, izginotja ter mučenja okoli 20.000 ljudi. Na koncu je Batistin režim zaradi korupcije izgubil tudi podporo zgornjega in srednjega razreda Kubancev, ki so v začetku predstavljali njegove zaveznike (Free Essays, 2008).

2.1.2 Opozicija v obdobju Batistine vladavine in Castrova revolucija

Na strani takratne opozicije iz vrst revolucionarno usmerjene buržoazije se je na političnem prizorišču pojavil Fidel Alejandro Castro Ruz, študent prava in simpatizer Chibásove stranke »*Ortodoxo*«. Njegova največja odlika je bil občutek za vodenje in za pravi trenutek za akcijo. Po državnem udaru Batiste se je zavedal, da po ustavni poti spremembe ne bodo mogoče, ampak bo potrebno širše ljudsko gibanje in celo odprt oborožen boj (Tutino, 1971, str. 128, 138-143).

26. julija 1953 je Fidel Castro s 119 uporniki sprožil napad na vojašnico Moncada v Santiagu. Upor je spodletel. Castra so ujeli in obsodili na 15 let zapor, vendar mu je Batista leta 1955 podelil amnestijo, ker se je želel odkupiti javnosti zaradi očitkov goljufivih volitev iz 1954. Castrov 5-urni govor pred sodiščem je postal kulturni manifest revolucionarnega gibanja, znan kot »Zgodovina me bo upravičila« (ang. »*History Will Absolve Me*«). V govoru se je dotikal perečih problemov, kot so lakota, nepismenost, brezposelnost, prostitucija, kriminal in tuja kontrola nad proizvodnimi sredstvi, čutiti pa je bilo tudi odpor do ameriške hegemonije in imperializma (La Spada, 2004, str. 36-37).

Kmalu po izpustitvi iz zapor je Fidel odpotoval v Miami in potrdil prisotnost »Gibanja 26. julij«. S tamkajšnjimi preostalimi kubanskimi izgnanci je začel zbirati denarna sredstva ter načrtovati zasedbo Santiaga in Guantanama v letu 1956. Nato se je v Mehiki pridružil svojemu bratu Raulu Castru ter zasnoval načrt za uničenje Batistinega režima. Uriti so pričeli tudi nove upornike, pridružil pa se jim je še Ernesto »Che« Guevara de La Serna. Načrt ni uspel in vojska je večino upornikov pobila ali zaprla. Tisti, ki so se rešili s pomočjo kmečkega prebivalstva, so ustanovili gverilsko gibanje ter se prvič tudi povezali s komunisti (Castro do takrat ni bil njihov pristaš) (Tutino, 1971, str. 162, 169; Azicri, 1988, str. 24, 25).

Castro je z gverilsko vojsko prevzel oblast v Havani 9. januarja 1959 in nemudoma pričel z reformami. Javna razsodišča, ki jih je ustanovil, so na smrt obsodila okrog 600 zločincev prejšnje oblasti. S prihodom Castra so se tako hitro vnela nasprotja med ZDA in Kubo in ZDA so zato že 17. marca 1960 sklenile, da CIA Castra odstrani z oblasti (ang. *Operation Mongoose*) (Spartacus Educational, 2008). CIA je želela na Kubi izkrcati kubanske plačance in jih z ameriškimi obrambnimi silami podpreti iz zraka, vendar načrt ni uspel. Zvrstilo se je še veliko drugih ameriških sabotaž, zato so delavci, kmetje in študenti ustanovili nacionalno milico in Komite za obrambo revolucije (CDR), ki sta »prečistila« gorovje *Sierra Maestre* in *Sierra del Escambray* in uničila odpadniške tolpe – zaveznike Američanov (Tutino, 1971, str. 232-245).

2.2 Gospodarstvo do leta 1961

Razvoj kubanskega gospodarstva do leta 1961 so zaznamovali predvsem: odvisnost od ZDA, nižanje kvote sladkorja, socialna razslojenost, opiranje na turizem, poskus industrializacije, pomoč SZ in reformiranje gospodarstva v letu 1959 (nacionalizacija, dve agrarni reformi ter brezplačno šolstvo).

ZDA so leta 1934 ukinile Plattov amandma in obdržale Guantánamo v trajnem najemu. Istočasno je bil med ZDA in Kubo podpisan nov gospodarski sporazum, naslednik »pogodbe o recipročnosti«, ki je predvideval *stalno kvoto sladkorja*, ki jo Kubanci smejo izvoziti v ZDA. Sporazum je izjemno močno zaznamoval kubanski gospodarski razvoj. Kvota je bila namreč določena na ravni proizvodnje v kriznih letih, zato se je delež kubanskega sladkorja na tržišču ZDA znižal s 50 % na 28 % in napravil prostor za sladkor Portorika in Santa Dominga. Pogodba naj bi navidezno omogočila boljše pozicioniranje kubanskih proizvodov na trgu ZDA, v resnici pa je dajala prednost uvozu severnoameriških proizvodov na Kubo.

Obdobje so zaznamovala tudi velika notranja socialna nasprotja med kmečkim in mestnim življenjem. Leta 1935 je popis pokazal, da je v ruralnem okolju živelo le 43 % prebivalstva, medtem ko je večina, 57 % ljudi, prebivala v urbanem okolju (od teh $\frac{1}{4}$ v Havani). Bogastvo se je koncentriralo v rokah redkih Kubancev in Američanov, monopolistov sladkorne industrije, hkrati pa je bilo 25 % Kubancev nepismenih. Za Kubo je bila značilna predvsem sezonska brezposelnost, ki je bila posledica monokulturne usmerjenosti v sladkor in je med mrtvo sezono (od avgusta do oktobra) znašala kar 25 %. Po letu 1937 so Kubo pestile še visoka inflacija, nizke plače in korupcija (Tutino, 1971, str. 117-118, 124; Baklanoff, 1998, str. 262).

Zaradi padca svetovnih cen sladkorja so po letu 1952 Kubanci poskušali spodbuditi turizem. Na Kubi sta se tako razcveteli igralništvo in burno nočno življenje, kar je postopoma prispevalo k moralni degradaciji režima in splošnemu nezadovoljstvu. Poleg tega je bil Kubancem dostop do mondenih turističnih objektov prepovedan in tako je imela korist od teh investicij samo oblast. Slednjo pa je bilo možno podkupiti za dovoljenja in izogib od zapletene administracije, kar je bilo seveda v interesu investorjev (Free Essays, 2008).

Med leti 1952-57 se je okrog 600 mio USD investiralo v diverzifikacijo industrije (gradbeništvo, proizvodnja niklja, cementa, jekla, stekla, avtomobilskih gum in bakrenih žic) in tako v zmanjšanje odvisnosti kubanskega gospodarstva. Tabela 1 prikazuje porast realnih investicij (naložb v osnovna sredstva, predvsem v obnavljanje in gradnjo novih industrijskih obratov).

*Tabela 1: Bruto investicije v osnovna sredstva, med leti 1953-57, v mio pesov po cenah iz 1950
in v % od bruto domačega proizvoda*

LETO	JAVNE INVESTICIJE		PRIVATNE INVESTICIJE		SKUPAJ INVESTICIJE	
	vrednost	%	vrednost	%	vrednost	%
1953	26	1,3	194	9,5	220	10,8
1954	39	1,8	209	9,7	248	11,6
1955	109	4,8	266	11,7	374	16,5
1956	171	6,8	309	12,5	480	19,4
1957	151	5,6	334	12,4	485	18,1

Vir: E.N. Baklanoff, Cuba on the Eve of the Socialist Transition: A Reassessment of the Backwardness-Stagnation Thesis, 1998, str. 267, Tabela 1.

Preusmeritev investicij v ostale sektorje se je odražala tudi v spremenjeni sestavi kubanskega uvoza: med leti 1953-58 je narasel uvoz proizvodnih oz. investicijskih dobrin, uvoz potrošniških dobrin pa se je zmanjšal. V letu 1957-58 so namenili 63 % tega uvoza industriji, 10 % diverzifikaciji poljedelstva, 13 % motorizaciji transporta in 13 % gradbeni opreми (Baklanoff, 1998, str. 267-268).

Med leti 1953 in 1956 je otoško gospodarstvo v splošnem nazadovalo, komunisti pa so se borili za povišanje plač delavcev v sladkorni industriji, ki so predstavljali skoraj tretjino celotne delovne sile. Nizke plače so bile posledica umetno doseženega manjšega pridelka, ki je ustrezal kvoti, določeni s strani ZDA. Takšno postopno zmanjševanje kvote je pripeljalo do krize, ki je zajela vse sloje prebivalstva. Tako je leta 1956 Kubi prvič na pomoč priskočila takratna Sovjetska zveza (SZ) in od nje kupila 443.000 ton sladkorja (Tutino, 1971, str. 166-167).

Nizka produktivnost zaradi vse manjših ameriških investicij in dejstvo, da diverzifikacija industrije ni prinesla zelenih uspehov, sta botrovala znižanju plač in večji nezaposlenosti. Nezaposlenost se je od januarja do decembra 1958 dvignila z 8,9 % na 18 %. Dohodek na prebivalca pa se je v letih 1952-54 znižal za 18 % in do leta 1958 padel na raven iz leta 1947. Cene hrane so zrasle za 40 %, kar je še povečalo revščino (Free Essays, 2008; Azicri, 1988, str. 36). V letu 1958 je letna plača znašala 353 USD, kar je sicer spadalo med najvišje v Latinski Ameriki, vendar je povprečni podeželski delavec zaslužil le 91 USD. Istega leta so tujci v svojih rokah držali 75 % obdelovalnih površin. Za Kubo je bila značilna visoka neenakost, saj je v letu 1959 Ginijev koeficient⁵ znašal 0,59, po revoluciji, v letu 1963, pa je padel na 0,28. Ranis in Kosack (2004, str. 5, 6) tudi ocenjujeta, da naj bi bil takraten dnevni vnos hrane na osebo v povprečju premajhen za 1000 kalorij, pri čemer 89 % populacije ni pilo mleka in 96 % ljudi ni jedlo mesa. Na podeželju 40 % kmetijskih delavcev nikoli ni obiskovalo šole. Pričakovana življenjska doba za moške je bila 60,8 let in za ženske 64,2 let.

⁵ Ginijev koeficient meri dohodkovno neenakost v določeni državi. Teoretično varira med 0 (popolna enakost) in med 1 (popolna neenakost). Večina nesocialističnih držav se nahaja med 0,3 in 0,6 (Ranis & Kosack, 2004, str. 27).

Nova revolucionarna oblast je leta 1959 podedovala zelo šibko gospodarstvo, ki je bilo v celoti odvisno od ZDA, denarne rezerve pa so bile izčrpane. Prevladovalo je poljedelstvo, zemlja pa je bila večinoma v rokah bogatih lastnikov plantaž. Američani so nadzorovali izvoz sladkorja in obdelavo 1.200.000 ha zemlje. ZDA so imele v rokah tudi proizvodnjo električne energije, oskrbo z gorivi, mlečno industrijo ter večino bančnega sektorja (Tutino, 1971, str. 220-222). Vendar pa so Kubanci v tem času že začeli prevzemati lastništvo nad nekaterimi sladkornimi obrati, ki so bili prej v rokah tujcev (Tabela 2).

Tabela 2 : Število sladkornih obratov na Kubi in proizvodnja sladkorja v %, glede na nacionalnost lastništva, primerjava med letoma 1935 in 1958

Nacionalnost	1935		1958	
	Število obratov	proizvodnja v %	število obratov	proizvodnja v %
Kuba	50	13	121	62
ZDA	70	62	36	37
Ostali tujci	59	25	4	1
Skupaj	179	100	161	100

Vir: E.N. Baklanoff, Cuba on the Eve of the Socialist Transition: A Reassessment of the Backwardness-Stagnation Thesis, 1998, str. 271, Tabela 5.

Ob prevzemu oblasti se je Castro nemudoma lotil **reformiranja gospodarstva v smeri socializma**. Stanovanjske najemnine za nižji dohodkovni razred so znižali za 50 %. Za 50 % so znižali tudi telefonske pristojbine ter zasegli ameriško »Cuban Telephone Co.« in Združenje avtobusnih prevoznikov. Tudi premoženje Batiste, njegovih ministrov ter nekaj imetja v lasti Američanov je bilo nacionalizirano, pri čemer so nekaj zaseženega premoženja razdelili med kmečko populacijo⁶ (Tutino, 1971, str. 224).

17. maja 1959 je Castro podpisal **1. zakon o agrarni reformi**, ki je prepovedal »latifundije«, kar naj bi vzpodbudilo diverzifikacijo kmetijstva in razvoj zadrug (niso pa razbili sladkornih plantaž in živinskih rančev). Razlaščencem so plačali odškodnino, da ti ne bi nasprotovali revoluciji. Večja posestva so lahko merila največ 402 ha. Iz teh se je razvilo 630 zadrug, ki naj bi bile privatne, ampak so bile dejansko pod državnim nadzorom. Majhni kmetje pa so dobili v last parcele velikosti do 27 ha. Do leta 1961 je z nacionalizacijo 28 % kubanskega ozemlja prešlo v državno last (oz. 41,6 %, če zadruge uvrščamo v državni sektor). Oktobra 1963 je Castro sprejel **2. zakon o agrarni reformi**, ki je razlastil vse lastnike posameznike, ki so imeli v lasti posest, večjo od 67 ha (Alvarez, 2004).

Leta 1959 so uvedli reforme v turizmu, zaprli so kazinoje in nočne klube, ki naj bi bili vir korupcije in razvrata, ter odpravili rasizem. Turistični objekti so bili zopet na voljo temnopoltemu prebivalstvu. Skušali so izboljšati tudi socialni položaj ljudi. Uvedli so brezplačno šolstvo, saj je bilo pred revolucijo kar 23,6 % populacije nepismene in v šolo ni hodilo 61 % otrok. Reforma v zdravstvu pa je Kubo stala približno polovico zdravnikov. Zaradi slabe zdravstvene oskrbe na podeželju so želeli zdravnike prerazporediti bolj enakomerno po celem

⁶ Veliki množici proletarskih poljedelskih delavcev, ki so se počutili privilegirane, zemljiška lastnina ni predstavljala napredka, zato so se v referendumu odpovedali pravici, da bi postali kmetje in prejeli lastno zemljo. Kasneje se to izkaže za kapitalno napako. Zemljo so tako dobili samo »pravi« kmetje, ki so na njej že prebivali.

otoku. Od okoli 6.000 zdravnikov jih je 64 % delalo v Havani. Ko jih je država želela razporediti po celotnem otoku, jih je polovica zapustila domovino (Tutino, 1971, str. 225).

Zaradi agrarnih reform in nacionalizacij so se zaostрили tudi odnosi med ZDA in Kubo. Večina zemlje, ki so jo razdelili med kmečko prebivalstvo, je bila last ameriških korporacij. Poslabšanje odnosov pa se je nadaljevalo. Februarja 1960 je Kuba podpisala sporazum o odkupu nafte od SZ. Vendar rafinerije v ameriški lasti niso hotele predelati sovjetske nafte, zato je Castro razlastil tudi te. Zaplenili so še kubansko letalsko družbo, 14 tovarn sladkorja ter nekaj restavracij in hotelov. ZDA so zato prekinile diplomatske odnose s kubansko vlado, Eisenhowerjevo administracijo pa je pričenjala skrbeti opazno večja kubanska povezanost s Sovjeti, ki so Kubancem nudili ekonomsko in vojaško pomoč. V juniju 1960 je zato Dwight Eisenhower znižal kubansko uvozno kvoto za 770.000 ton in Castro je v »zahvalo« nacionaliziral ameriško posest in posle v skupni vrednosti 850 mio USD. Z nacionalizacijo je izgubljal zaveznike iz višjih slojev in kmalu je s Kube v ZDA prebegnilo prek milijon Kubancev, ki so v Miamiu ustanovili precej glasno anti-castrovsko skupnost. Nato so ZDA v celoti ukinile kubansko kvoto, SZ ter ostale komunistične države v Evropi pa so se ponovno ponudile, da odkupijo dogovorjeno količino (4 mio ton) sladkorja namesto ZDA (Albert & Hahnel, 1981, str. 188-91; La Spada, 2004, str. 43).

3 GOSPODARSTVO KUBE V ČASU SOCIALIZMA

V januarju leta 1961 so se razmere med Kubo in ZDA še zaostřile. Castro je znižal število zaposlenih na ambasadi ZDA v Havani s 300 na 11, kolikor je bilo delegatov kubanskega veleposlaništva v Washingtonu. ZDA so zato ponovno prekinile vse diplomatske in ekonomske odnose s Kubo ter prepovedale svojim državljanom potovati na otok.

3.1 Zgodovinsko-politični pregled do 21. stol.

17. aprila 1961 je na Kubo odpotovala odprava 1.400 kubanskih političnih azilantov, ki jih je na Floridi in v Gvatemali gverilsko urila CIA. Operacija, znana kot **Prašičji zaliv**, ni bila uspešna. (La Spada, 2004, str. 43). Kljub močnemu bombardiranju so invazijske sile po 72 urah morale priznati poraz zoper Castrovo vojsko. Kubanci so zajeli 1.197 talcev in zanje zahtevali odkupnino v višini 53 mio USD v obliki zdravil in hrane (La Spada, 2004, str. 43). Podvig je vrgel slabo luč na celotno Kennedyjevo administracijo, saj javnosti ni bilo mogoče prikriti ameriške vpletenosti (Tutino, 1971, str. 256).

1. maja 1961 je Fidel Castro javno razglasil Kubo za socialistično⁷ državo na temeljih marksizma in leninizma, ki stopa na pot komunizma. 7. februarja 1962 je J. F. Kennedy najavil

⁷ **Socializem**: gre za politično in gospodarsko teorijo družbene organizacije. Skupnost kot celota naj bi imela in nadzirala produkcijska sredstva, distribucijo in menjavo ter na ta način zagotovila pravičnejšo razdelitev nacionalnega bogastva. Za ideje o socializmu se je že v 19. stol. zavzemal Karl Marx, ki je v svojih delih dokazoval, da je kapitalistični dobiček pridobljen na podlagi izkoriščanja delavcev. Za dosego tega »političnega ideala« je

popoln trgovski embargo na Kubo (ta je izključeval le medicinsko pomoč) (Natek & Natek, 1999, str. 540; Trampuž, 2004, str. 31).

Kubanska raketna kriza bi 22. oktobra 1962 skoraj povzročila III. svetovno vojno. Sovjetski predsednik Hruščev je želel odgovoriti na ameriške jedrske raketne konice v Turčiji in je zato izkoristil neposredno bližino in odpor Kubancev do Američanov. Američani so najdena raketna oporišča vzeli za neposredno ogrožanje lastne varnosti in zahtevali odstranitev raket. Vzpostavili so pomorsko blokado okrog otoka in prestrezali sleherno plovilo, namenjeno na Kubo. Hruščev je naposled pristal na odstranitev konic, a so ZDA morale obljubiti, da ne bodo napadle Kube in da bodo odstranile svoje rakete IRBM v Turčiji in Italiji (La Spada, 2004, str. 43).

Po končani kubanski krizi je Castro združil vse svoje revolucionarne sile v Združeno stranko socialistične revolucije, ki je postala glavna oblast in zakonodajalec v državi. Leta 1965 se je preimenovala v Komunistično partijo Kube - KPK. Kuba je postajala gospodarsko vse bolj odvisna od sovjetske pomoči (Natek & Natek, 1999, str. 540). V 70. letih je Kuba nacionalizirala še manjše zemljiške posesti in prepovedala privatno trgovino. Leta 1972 je postala članica SEV (Svet za vzajemno gospodarsko pomoč) ter s tem uradno priznala svojo navezanost na SZ ter vzhodno-evropske socialistične države (La Spada, 2004, str. 44). V 70-ih letih je že kazalo, da se utegnejo bilateralni odnosi med Kubo in ZDA nekoliko otopliti, vendar je kubansko vojaško posredovanje v Angoli leta 1975 končalo tudi ta poskus stabilizacijskega dialoga. Kljub temu sta obe državi v septembru leta 1977 ustanovili vsaka svoj interesni oddelek v obeh švicarskih veleposlaništvih Havane in Washingtona.

Aprila leta 1980 je kubanska vlada dovolila 125.000 Kubancem, da odidejo v ZDA (*»Mariel boatlift«*). S tem se je Castro znebil nezaželenih marginalnih členov takratne kubanske družbe in jih poslal »v dar« nastajajoči proti-castrovski administraciji Ronalda Reagana. 5 % beguncev so namreč sestavljali kriminalci, mentalno bolni in homoseksualci, ki so državi predstavljali socialno breme. Dogodek je razjezil Američane, vendar sta se državi leta 1984 uspeli pogoditi o omejeni kvoti beguncev, ki bodo letno lahko odšli v ZDA (Youngblood-Coleman, 2008, str. 8).

Hud udarec za kubansko gospodarstvo je predstavljal **razpad SZ** (1991) in celotnega vzhodno-evropskega bloka - SEV⁸ leta 1989. Kubansko gospodarstvo se je skoraj sesulo. Izgubili so približno 85 % trga in pomoči v vrednosti nad 9 mio USD dnevno (Priloga 2) (La Spada, 2004,

potrebno množično gibanje delavcev samih. **Komunizem** predstavlja naslednjo stopnjo socializma. Socializem je namreč le pripravljalo obdobje za komunizem. Zavzema se za popolno odpravo kapitalizma in razlik med družbenimi razredi, po potrebi tudi z nasiljem. Komunistična družba se vzpostavi po predhodnem obdobju diktature proletariata. Komunisti naj bi bili skrajni marksisti in ta model političnega sistema je, za razliko od nekoliko milejšega jugoslovanskega in kitajskega modela, prevzela SZ (Blake & Godina, 1993, str. 257, 143).

⁸ **SEV – Svet za vzajemno gospodarsko pomoč** (ang. CMEA ali COMECON), ki ga je leta 1949, z namenom spodbujanja medsebojne trgovine in povezanosti proizvodnje med komunističnimi državami vzhodne Evrope, ustanovil Stalin. Članice so bile: SZ, Kuba, Bolgarija, Češkoslovaška, Nemška demokratična republika, Madžarska, Ljudska republika Mongolija, Poljska, Romunija, Vietnam, Albanija in Jugoslavija, ki je imela status izredne članice (Blake & Godina, 1993, str. 249).

str. 44). Sovjetska pomoč je namreč vključevala posojila, kredite, subvencionirane cene kubanskega sladkorja, visoko nad svetovnimi cenami, v zameno za uvoz ruske nafte, tehnične asistencije in vojaške pomoči. V letih 1986-90 je seštevek teh pomoči Kubancem letno prinesel povprečno vrednost 3,7 mrd USD (okoli 20 % BDP-ja). Po prenehanju transferov so se Kubanci znašli v hudem pomanjkanju in mnogo jih je poskušalo nelegalno prebegniti v ZDA. Kuba se je naposled pričela nekoliko bolj usmerjati v turizem in kmetijske trge, Castro pa je v teh kriznih razmerah razglasil »**Posebno obdobje v času miru**« (Gonzalez & McCarthy, 2004, str. 15, 16). Kljub vsemu je Kuba ostala zvesta svojim načelom in, čeprav osamljena, vztrajala na poti komunizma. Znan Castrov moto iz tega obdobja je bil »komunizem ali smrt«. Castro je v tem obdobju prevzel vse najvišje politične položaje v svoji državi (Natek & Natek, 1999, str. 540).

Leta 1992 so ZDA sprejele **Torricellijev zakon** (ang. *Cuban Democracy Act*), ki je služil kot dopolnilo k embargu. Ameriškim korporacijam, njihovim podružnicam ter podružnicam tujih podjetij na ameriških tleh je zakon namreč prepovedoval trgovati s Kubo in onemogočil pristan v ameriških lukah vsem plovilom, ki so v roku 180 dni prej pristali na Kubi. Uzakonili so tudi ameriško humanitarno pomoč disidentskim skupinam oz. nevladnim organizacijam na otoku. Leta 1994 je ponovni masovni eksodus sprožil nova migracijska pogajanja med državama. Vladi sta se strinjali, da je potrebno migracijo urediti in ZDA so se obvezale vsako leto sprejeti 20.000 imigrantov. Kuba pa je morala obljubiti, da bo vse zavrnjene nelegalne begunce, prestrežene na morju ali v oporišču Guantanamo, socialno reintegrirala brez sankcij. Za spoštovanje tega določila je skrbel interesni oddelek ZDA (Youngblood-Coleman, 2008, str. 68, 11).

Leta 1996 je ponovno prišlo do zaostritve medsebojnih odnosov med državama, saj je kubanska vlada preprečila sestanek nove krovne organizacije borcev za človekove pravice »*Concilio Cubano*« in so kubanski vojaški MiG-i 24. februarja 1996 v domnevno mednarodnem zračnem prostoru sestrelili dve lahki letali, ki sta pripadali organizaciji kubanskih izgnancev (*Brothers to the Rescue*), lociranih v Miamiu (US-Cuba relations, 2007).

Dogodka sta pripeljala do sprejetja »**Helms-Burton Act**«, katerega osnovni namen je bil odvrniti ameriška in tuja podjetja od investiranja na Kubo. Leta 1998 so se ob obisku papeža odnosi zopet nekoliko otoplili, ZDA so dovolile čarterske polete in prevoz humanitarnega blaga na otok ter nakazovanje denarnih zneskov sorodnikom na Kubi. Castro je v zameno dovolil versko svobodo in ponovno uzakonil božič za državni praznik. V letu 2000 je ameriški Kongres naredil prve pogumne korake proti zmanjševanju škodnih vplivov embarga. Podal je zakonski osnutek o ukinitvi trgovinske blokade za prodajo hrane in zdravil Kubi, toda v praksi se je dejanski doprinos tega osnutka izkazal za neznatnega, saj so »pozabili« ukiniti moratorij, ki je veljal za kreditiranje oz. financiranje kubanskega gospodarstva. Brez tega finančnega mehanizma pa si Kubanci teh transakcij niso mogli privoščiti (Youngblood-Coleman, 2008, str. 68-69).

3.2 Gospodarstvo do 21. stoletja

V 60-tih letih so se na Kubi dogajale velike družbene in socialne spremembe. Za pomembnejše

reformo tega obdobja štejemo: ustanavljanje zadrug, diverzifikacijo gospodarstva, uvedbo centralnega planiranja ter uvedbo sistema racioniranja in *acopio* sistema.

3.2.1 Gospodarstvo v 60-tih letih

Nacionalizacija na Kubi je imela nekaj posebnosti, saj so večino obdelovalne zemlje, namenjene sladkornemu trsu, že od nekdaj obdelovali mezdni delavci in kmečkega prebivalstva z lastno zemljo je bilo zelo malo. Revolucionarji so se zavedali, da bi bila razdelitev zemlje z vidika ekonomij obsega nesmiselna. Zato so raje ustanavljali kolektivna oz. združna posestva (špan. *empresas consolidadas*), predhodnice zadrug, ki so hkrati s svojim delovanjem omogočale določene postranske socialne storitve (gradnja cest, elektrifikacija podeželja, ravnanje z odpadki, nastanitve, zdravstvena oskrba ter šolstvo). Leta 1961 je bilo 55 % (do 1963 pa kar 70 %) celotne kmetijske proizvodnje upravljane kolektivno in 85 % kubanske industrije je bilo v državni lasti (Albert & Hahnel, 1981, str. 189-191).

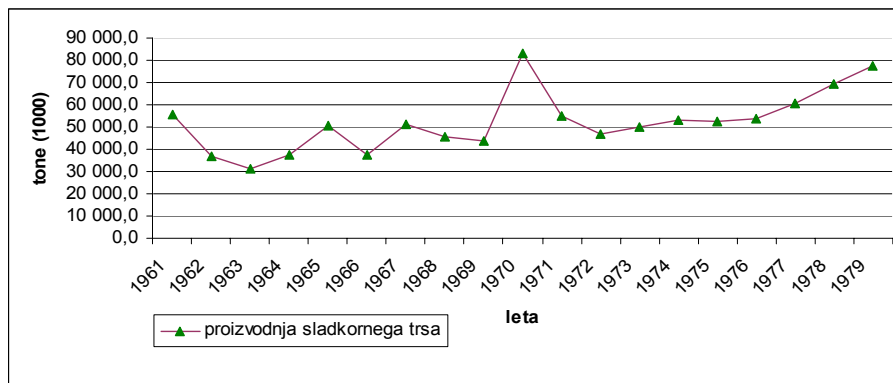
V **zgodnjih 60-ih letih** je bil Ernesto Che Guevara eden najvplivnejših snovalcev rekonstruiranja gospodarstva in ekonomskih reform. Bil je šef INRA (ang. *Industrialization Department of the Institute of Agrarian Reform*), predsednik nacionalne banke in minister za industrijo. Navduševal se je nad sovjetskim modelom socializma, ki je predvideval **centralno planiranje** in večjo diverzifikacijo gospodarstva, še posebej težko industrializacijo. Kuba je tako opustila tržno gospodarstvo in ustanovila svoj JUCEPLAN (odbor za centralno planiranje), ki je postal državna agencija za planiranje, a se ga v praksi žal ni dovolj upoštevalo. Tako je bila preskrba s hrano ter oblačili zaradi neučinkovitega planiranja in distribucije skozi celotna 60-a leta kritična točka gospodarstva in so zato leta 1962 uvedli **sistem racioniranja**. Ta naj bi poskrbel, da bi bile potrebne potrošniške dobrine enako dostopne celotni populaciji po subvencioniranih cenah, a v omejenih količinah. Razlog za takšno potezo gre iskati v opaznem padcu produktivnosti »**acopio sistema**«, ki je zahteval, da so privatni pridelovalci prodali določeno kvoto pridelka državi po minimalnih državnih cenah. Država je nato te pridelke prodajala skozi sistem racioniranja. Proizvedena količina kmetijskih pridelkov sicer ni bila zanemarljiva, vendar pa so z njo žal neučinkovito upravljali. *Che Guevara* je v tem obdobju naredil napako, ko je **želel ukiniti monokulturno usmeritev** v sladkorni trs. Namesto trsa, ki je bil tradicionalna poljščina, so pričeli gojiti krompir in riž, medtem pa so cene sladkorja skokovito narasle in Kuba ga ni imela dovolj za izvoz (Wikipedija, 2008).

Med leti 1958 in 1962 se je *celotna zaposlenost* povečala za skoraj 12 % (za 263.000 delavcev), *stopnja brezposelnosti* pa je padla z 11,8 % na 9 % in se do leta 1963 skoraj izničila. Toda absorpcija teh novo-zaposlenih delavcev v terciarni sektor (storitve - predvsem državna administracija) ponovno ni dodala nikakršnega povišanja produktivnosti (Azicri, 1988, str. 127-129).

Med leti **1964-66** so se odločili za **opustitev neučinkovitega sovjetskega modela** in ponovno vrnitev k proizvodnji sladkorja, kar lepo prikazuje Slika 2. Delna specializacija v sladkor je bila

namreč pogoj za vključevanje v mednarodno menjavo s SZ, saj so z izvozom v SZ financirali uvoz industrijskih dobrin, ki jih sami niso proizvajali ali pa ne v zadostni meri.

Slika 2: Proizvodnja sladkornega trsa med leti 1961 in 1979, v 1000 tonah

Vir: Latin America and The Caribbean Statistics (CEPALSTAT), 2008

Obdobje je zaznamovala predvsem »velika debata« okrog tega, ali naj se za motivacijo delavcev za večjo produktivnost uporabljajo moralne ali materialne vzpodbude. **Moralne vzpodbude**, kot sta delavska zavest in solidarnost, je zagovarjala leva frakcija socialistov s *Che Guevaro* na čelu. Menili so, da naj bi državna podjetja delovala kot podružnice centraliziranega in plansko vodenega gospodarstva in bila financirana s pomočjo državnega proračuna ne glede na ekonomsko rentabilnost (tudi v primeru izgube). Denar bi na ta način izgubil na funkciji mere rentabilnosti in služil le za računovodske namene. »Che« je ideološko strogo nasprotoval temu, da bi bili posamezni industrijski obrati in delavci podvrženi kakršnikoli obliki konkurence v smislu doseganja dobička. **Materialne vzpodbude** je na drugi strani zagovarjal član KPK in takratni direktor INRA, *Carlos Rafael Rodrigéz*. Zagovarjal je »tržni socializem« in posebno pozornost namenil dobičku ali izgubi posameznih poslovnih enot. Bil je proti temu, da se ustvarjene presežke pošilja v centralni fond, iz katerega se nato pokrivajo deficiti nerentabilnih obratov. Za razliko od Che-ja je Rodrigéz želel najprej spremeniti ekonomsko infrastrukturo, ne pa ideološko superstrukturo družbe. Debata je pripeljala do tega, da so moralne vzpodbude in centralizacijo dejansko aplicirali na 2/3 industrijskega sektorja, medtem ko so materialne vzpodbude in decentralizacijo uvedli v državno kmetijsko proizvodnjo (Azicri, 1988, str. 130-131; Albert & Hahnel, 1981, str. 194-197).

V obdobju od 1966-70 se je Castro odločil, da bo podprl Che-jevo pozicijo glede planiranja in moralnih vzpodbud, ker ni bil pripravljen decentralizirati režima. Žal so veliko ekonomskih odločitev sprejeli brez posvetovanja z JUCEPLAN-om. Leta 1966 so ukinili ministrstvo za finance, njegove funkcije je prevzela nacionalna banka. *Sladkorna industrija* je obsegala skupno 100 različnih obratov, celotno *število državnih podjetij* pa je bilo omejeno na 300. Leta 1968 je Revolucionarna ofenziva v javni sektor dodatno absorbirala še 56.000 manjših privatnih podjetij, kot so ulične prodajalne hrane, restavracije in bari (Azicri, 1988, str. 130-131).

Kubanci so za mero gospodarske rasti do leta 1989 uporabljali **celotni (bruto) družbeni proizvod – CDP** (ang. *Global Social Product*), ki je temeljil na sovjetskem »sistemu celotnega

(bruto) materialnega proizvoda - **CMP**«, ki pa ni primerljiv z bruto domačim proizvodom - BDP⁹.

Med leti 1963-69 se je celotni družbeni proizvod skupno povečal za 20,3 % in rasel s povprečno stopnjo 2.9 % na leto. V Tabeli 3 opazimo obilen prispevek kmetijske proizvodnje, ne gre pa zanemariti precejšnje industrijske rasti in hitrega vzpona transporta in komunikacij.

Tabela 3: Sestava celotnega družbenega proizvoda po sektorjih, med leti 1963-69, v mio pesov

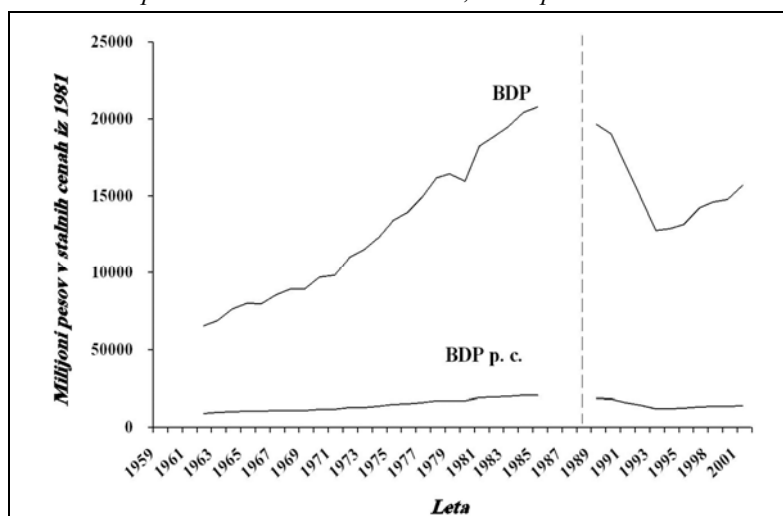
CDP/LETA	1963*	1964*	1965*	1966*	1967**	1968**	1969**
CDP celotni	6.013,2	5.454,5	6.770,9	6.709,3	7.211,6	7.330,9	7.236,1
CDP po sektorjih:							
Kmetijstvo	904,2	958,5	1.074,0	1.041,9	1.119,9	1.352,4	1.289,2
Industrija	2.700,7	2.813,5	2.913,0	2.858,5	3.185,1	3.129,9	3.178,0
Gradbeništvo	348,3	421,7	521,5	517,5	597,5	525,8	448,0
Transport	297,7	339,5	348,1	372,5	384,5	610,9	604,6
Komunikacije	48,2	48,8	51,5	55,7	56,6	60,3	60,6
Trgovina	1.714,1	1.782,9	1.862,5	1.863,2	1.876,0	1.651,6	1.657,7

Legenda: * v mio pesov v stalnih cenah iz leta 1965; ** v mio pesov v stalnih cenah iz leta 1972

Vir: M. Azicri, *Cuba: politics, economics and society*, 1988, str. 135, Tabela 6.1.

Za lažjo predstavbo in v izogib preveliki zmedi zaradi prej omenjene uporabe različnih metodologij merjenja gospodarske rasti, se na Sliki 3 nahaja primerjalni graf, ki prikazuje BDP in BDP *per capita* (BDP na prebivalca) med leti 1959-1999.

Slika 3: Bruto domači proizvod med leti 1959-1999*, v mio pesov v stalnih cenah iz leta 1981

Legenda: * Gospodarski podatki kubanske vlade niso zanesljivi zaradi pogoste menjave metodologij, ki so služile trenutnim potrebam političnega režima. V grafikonu imamo opravljen z ocenami dejanskega stanja, ki sta jih izpeljala Zimbalist in Brudenius (1989) na podlagi uradnih podatkov kubanske vlade. Prelom krivulje je posledica manjkajočih podatkov.

Vir: G. Ranis, S. Kosack, *Growth and Human Development in Cuba's Transition*, 2004, str. 7, Slika 3.

⁹ BDP temelji na zahodnem sistemu nacionalnih računov in je vsota denarnih vrednosti potrošnje, bruto naložb, vladnih nakupov dobrin in storitev ter neto izvoza v državi v enem letu. CDP in CMP oba vključujeta *industrijo, rudarstvo, gradbeništvo, kmetijstvo in ribolov*. CDP za razliko od CMP vključuje tudi *storitve*, potrebne za proizvodnjo dobrin, kot so *trgovina, komunikacije in transport*. Oba pa izključujeta vrednost storitev kot so *zdravstvo, izobraževanje* in druge »ne-materialne« narave, ki jih vključuje BDP (Azicri, 1988, str. 141; Samuelson & Nordhaus, 2002, str. 391).

Iz Slike 3 je razvidno, da je BDP p. c. v zgodnjih letih počasi naraščal, medtem ko je njegova povprečna rast med leti 1960-70 znašala 5,1 %. Velik del rasti je bil posledica izdatne pomoči Sovjetov, ki je temeljila na izvozu sladkorja (Tabela 4).

Tabela 4: Kubanski izvoz in odstotek sladkorja v celotnem izvozu, v razmiku 5-letnih obdobj (1965-1985), v mio pesov v stalnih cenah iz leta 1965

LETA	CELOTNI IZVOZ	IZVOZ SUROVEGA SLADKORJA	% SLADKORJA V CELOTNEM IZVOZU*
1965	690,6	583,3	84,5
1970	874,6	757,9	86,7
1975	766,9	630,3	82,2
1980	777,8	677,1	87,1
1985	1.152,8	790,8	68,6

Legenda: * Izjemno visok odstotek sladkorja v celotnem izvozu nakazuje na problem monokulturne usmerjenosti

Vir: G. Ranis, S. Kosack, *Growth and Human Development in Cuba's Transition*, 2004, str. 8, Tabela 1.

Gospodarsko stanje se je odražalo tudi v blaginji. V 60-ih letih je državo zapustilo več kot 50 % zdravnikov, pomanjkanje pa je bilo čutiti tudi na področju zdravil in medicinske opreme. Posledično so se nekoliko povešale stopnje smrtnosti dojenčkov, vendar lahko vseeno opazimo naraščanje pričakovane življenjske dobe, ki se je v letih 1960-70 povečala za približno 6 let. V prvem desetletju revolucije so bili Kubanci bolj uspešni na področju izobraževanja. Ranis in Kosack (2004, str. 9) pravita tudi, da je bila pred revolucijo nepismenost odraslih kar 79 %, nato je vlada v letu 1961 v svoji kampanji za odpravo nepismenosti mobilizirala 200.000 učiteljev. Čeprav so bili dosežki, ki jih je objavila vlada, nekoliko pretirani, je bila nepismenost do leta 1970 najverjetneje 13 %. Albert in Hahnel (1981, str. 220-221) pa navajata, da je nepismenost žensk v istem obdobju padla s 23 % na 3,7 %. Novost je bila že sama vključitev deklet v vse ravni izobraževanja, saj so bile pred revolucijo deležne le osnovnih veščin pisanja in branja, pa še to redke. Tako so dekleta do leta 1970 predstavljale 49 % vse osnovnošolske, 55 % srednješolske ter 40 % populacije na višjih nivojih šolstva. Razlog za takšno udeležbo žensk v izobraževanju je bil v največji meri ekonomski, saj je bilo nujno, da so ženske postale močne, izobražene in samozavestne, da bi lahko produktivno sodelovale v »izgradnji« nove države¹⁰.

3.2.2 Gospodarstvo v 70-tih letih

Sedemdeseta je že na začetku zaznamovala najbolj kontroverzna politika revolucije, t.i. »**kampanja 10 milijonov ton** (sladkorja)«, ki naj bi jih Kubanci proizvedli do leta 1970. Zadano količino sladkorja jim, kljub rekordnem izkupičku, ni uspelo proizvesti v celoti (Slika 2, str. 14); cilj so zgrešili za 1,465 mio ton oz. 14,65 %. To je pomenilo velik politično-ekonomski neuspeh, ki je za seboj potegnil psihološke, ekonomske in politične posledice. *Psihološke posledice* je čutilo izčrpano ljudstvo, ki je bilo po dveh letih splošne mobilizacije in volonterskega dela,

¹⁰ Ženske so bile pred letom 1959 v nezavidljivem položaju, saj so imele v grobem na voljo 3 opcije: lahko so postale gospodinje, matere ali prostitutke. Po oceni iz leta 1957 naj bi bilo v Havani okrog 270 prenapolnjenih bordelov, na ducate motelov s sobami »na uro« ter več kot 700 barov s t.i. »hostesami«. Posledice, predvsem psihološke (nizka samozavest, izkrivljeni medsebojni odnosi), so predstavljale obremenjujočo dediščino za prihodnje rodove.

končno razrešeno garanja v delovnih brigadah, značilnih za 60-ta leta. Na račun tega sistema so v tem letu dosegli celo polno zaposlenost. Negativni *ekonomski vidik* se je kazal v pričakovanju, da bi jim rekordna žetev sladkorja omogočila plačilo industrijskih projektov, ki jih vlada v svojih mislih še vedno ni opustila, pa tudi za odplačilo dolga Sovjetom ter dvig nacionalnega standarda. Poleg tega so v tem času zanemarili nekatere druge sektorje gospodarstva. Neuspeh je bil obravnavan tudi iz *institucionalnega vidika*. Spremeniti naj bi bilo potrebno mehanizem odločanja in ga narediti bolj sistematičnega, vanj umestiti več gospodarskega racionalizma, in v večji meri upoštevati mnenja različnih vladnih agencij, še posebej JUCEPLAN-a. Po planu naj bi ekonomska infrastruktura iz 60-tih let dopuščala nadaljnjo industrializacijo, ob tem bi delež obdelovalnih površin, namenjenih sladkorju, ostal nespremenjen (poudarek bi bil na modernizaciji proizvodnih metod in mehanizaciji) (Azicri, 1988, str. 134, 136, 242).

Planiranje je postalo pomembno centralno ekonomsko orodje socialističnega režima. Sektorski in mini-plani so bili usklajeni z letnimi makro-plani, ki so jih uvedli leta 1973. Tem sta sledila prvi petletni plan (1976-80) iz leta 1975 in drugi (1981-85) iz leta 1980. V podporo novemu sistemu so bile v letu 1976 ustanovljene šole za družbeno računovodstvo in upravljanje. Ustanovljen je bil tudi nov Sistem ekonomskega upravljanja in planiranja (SDPE – špan. *Sistema de Dirección y Planificación de la Economía*), ki naj bi polno deloval do srede 80-tih let. Sistem je priznaval določeno vlogo ponudbi in povpraševanju, saj je na primer uvajal lastno financiranje podjetij, kriterije profitabilnosti, decentralizacijo, organizacijsko doslednost in podjetjem predstavil temelje ekonomske odgovornosti. Predlagal je monetarne kontrole, proračune, kredite, obresti in davke. Vedeti moramo, da so sicer planska gospodarstva temeljila na administrativnem odločanju in da trg ni deloval kot koordinacijski mehanizem. Nekatere druge **novosti** tega obdobja (Azicri, 1988, str. 136-138, 245):

- Začeli so uvajati delavsko participacijo (soodločanje) znotraj sistema kolektivnega upravljanja (skrb za to prevzamejo delavski sindikati).
- Plače oz. mezde (tedensko plačilo) so bile vezane na delovne norme in so se zviševale ali zniževale glede na produktivnost. Ob tem omenimo, da je proces proizvodne odgovornosti posameznih obratov napredoval izredno počasi (do leta 1980 je bilo v ta plan zajetih le 46,6 % delavcev v produktivnem sektorju, toda do leta 1985 se je vključilo že 1.167 podjetij s preko 1 mio delavcev, kar je znašalo 53 % vse delovne sile).
- Kot glavni vir povečevanja produktivnosti so uporabljali materialne vzpodbude (dobrine in denar). Trajne potrošniške dobrine (npr. TV, radio) so dodelili delovnim centrom, ki so nato nagradili posameznike v skladu z njihovimi zaslugami. Kriterije za te zasluge so odobrili vsi delavci. Mikrobrigade po 15-40 delavcev so gradile celo hiše za tiste najbolj zaslužne.
- Leta 1976 so ustanovili »Organe ljudske moči« (ang. OPP – *Organs of People's Power*) na nacionalni, provincialni in občinski ravni, kar je prispevalo k večji decentralizaciji političnega in ekonomskega sistema ter omogočalo upoštevanje principov SDPE-ja. Tako je približno 34 % lokalnih podjetij postalo podrejeno občinskim organom, ki so povezovali podjetja z JUCEPLAN-om.

- Pojavilo se je vprašanje, kako motivirati delavce z materialnimi vzpodbudami in hkrati ohraniti socialno enakost. Problem je bil v centralno oz. administrativno določenih cenah (tržni mehanizmi ne delujejo), kar bi v primeru uporabe materialnih vzpodbud neizogibno privedlo do nekonsistentnega maksimiziranja blaginje (socialne neenakosti). Poleg tega pa je centralno planirana proizvodnja povzročala primanjkovanje blaga, tudi če je posameznik imel denar. Kako torej motivirati delavce z materialnimi vzpodbudami, če na trgu ni blaga.
- Ena od rešitev je bila uvedba dveh paralelnih trgov. Tako bi večina prebivalcev nakupovala z racioniranimi boni po subvencioniranih (nižjih) cenah, nagrajeni posameznik pa bi svoj presežek zapravil na trgu nereguliranih oz. prostih (višjih) cen, kar bi mu omogočilo nakup luksuznih dobrin. Visoke cene bi hitro absorbirale »nagradni fond« in omogočile egalitarnost.

V povezavi s povedanim dodajmo, da so »**centralne cene**«, administrativno postavljene vsakih 5 let, tudi na strani ponudbe povzročale nemalo preglavic. Bile so izjemno nezanesljiv vodič za racionalno produkcijsko oz. alokacijsko izbiro, niti niso bile zmožne identificirati podjetij z nizkimi proizvodnimi stroški. Problem se je pokazal tudi v slabi kakovosti in pomanjkanju surovin in drugih inputov, s katerimi so se srečevala tudi najučinkovitejša podjetja, ki so bila zaradi tega prisiljena kopičiti velike zaloge, kar je še poglobljalo problem pomanjkanja. Seveda so nekatera bolj učinkovita in iznajdljiva podjetja situacijo obrnila v svojo korist in pričela medsebojno trgovati z inputi. Tovrstni »sejmi« so v letih 1979 in 1980 ustvarili prodajo v višini 40 mio pesov, do leta 1982 pa je poskočila na neverjetnih 500 mio pesov. Naraščala je tudi potreba učinkovitih podjetij po lastnem (investicijskem) financiranju, saj je bilo tudi to centralno uravnavano ter usmerjeno v omejevanje prekomerne dobičkonosnosti. Podjetja so tako lahko samostojno odločala le pri sklepanju pogodb za proizvode, ki niso bili državno regulirani (prosti trg) (Zimbalist, 1992, str. 93).

V kontekstu človeškega razvoja je kubanski režim v 70-tih izjemno napredoval. Vlada je ogromno sredstev namenila investicijam v zdravstveni sistem, še posebej v **izobraževanje** zdravniškega kadra, ki ga je v 60-tih letih primanjkovalo, in v brezplačen zdravstveni sistem. Skoraj v celoti so izkoreninili malarijo, otroško paralizo in drastično zmanjšali smrtnost zaradi tuberkuloznih obolenj, davice ter črevesnih zajedavcev. Sistem je bil voden centralno, a je na operativni bazi deloval z veliko mero avtonomije in, kar je najpomembneje, pokrival tudi ruralna področja, saj se je od novoizšolanih zdravnikov zahtevalo, da tamkaj opravijo najmanj dvoletno prakso (Ranis & Kosack, 2004, str. 8, 9). Posledično se je med leti 1970 in 1980 občutno znižala stopnja smrtnosti dojenčkov (merjeno na 10.000 živorojenih), in sicer z 38,7 na 19,6 dojenčkov. Prav tako se je v enakem obdobju povečal povprečni dnevni vnos hrane na osebo z 2.565 na 2.867 kalorij (zahtevan povprečni dnevni vnos je 2.980 kalorij) (Azicri, 1988, str. 142).

Še bolj je Kuba v 70-tih letih napredovala na **področju šolstva**. KPK se je zavezala, da bo do leta 1980 omogočila osnovnošolsko izobrazbo vsem delavcem in kmetom ter posebno pozornost usmerila še v srednješolsko izobraževanje. Delež populacije, ki se je vpisal v srednjo šolo, je leta 1960 narasel za 1,75 %, leta 1970 za 2,78 %, toda eksplodiral takoj zatem (leta 1980 je zrasel za 12 %) (Ranis & Kosack, 2004, str. 10). Celoten vpis v izobraževalne ustanove se je od leta 1970

do 1982 povečal za 38,7 %, kar znaša porast z 2.323.600 oseb na 3.223.400 oseb (v letu 1958 jih je bilo za primerjavo vpisanih le 811.100) (Azicri, 1988, str. 142). Če iz **indeksa človeškega napredka**¹¹ izločimo dohodek, v Tabeli 5 opazimo, da se je Kuba po svojem napredku v zdravstvu in izobraževanju približala takratnim najrazvitejšim državam na svetu (v našem primeru primerjava z ZDA) (Ranis & Kosack, 2004, str. 10, 11).

Tabela 5: Indeksi človeškega napredka za Kubo in ZDA, minus postavka dohodka, med leti 1970-89

DRŽAVA/LETO	KUBA	ZDA
1970-74	0,85	0,88
1975-79	0,87	0,89
1980-84	0,88	0,91
1985-89	0,89	0,91

Vir: G. Ranis, S. Kosack, Growth and Human Development in Cuba's Transition, 2004, str. 11, Tabela 2.

70-ta leta so se kljub »neuspešni« »kampanji 10 mio ton« pričela precej obetavno, saj so v prvi polovici desetletja cene sladkorja naraščale in s tem omogočale več uvoznih dobrin za ostale sektorje. Tako se je industrijska proizvodnja, ki je bila povsem odvisna od zahodne tehnologije, med leti 1970-75 povečala za 8 % in produktivnost za 6 %.

Castrova Kuba, kljub temu da so se ZDA trudile pridobiti podporo za embargo od ostalih razvitih držav, dejansko nikoli ni v celoti prekinila svojih **vezi z Zahodom**. Leta 1962 je sicer trgovina s kapitalističnimi gospodarstvi res zdrsnila na rekordno nizkih 17 % celotne trgovine, a dosegla 41 % v letu 1974 (vmes je bila med 20 in 32 %). Sovjetski blok (SEV) namreč ni bil sposoben konzumirati vsega kubanskega sladkorja in niklja in jim priskrbeti vseh uvoznih artiklov (hrana, oprema, kemični proizvodi). Med leti 1973-75 so banke zahodnih držav Kubi ponudile kredite za financiranje trgovine v višini nad 3 mrd USD. Toda kubanska kreditna sposobnost se je kmalu poslabšala, saj so svetovne cene sladkorja leta 1976 strmo padle, kar je občutno zmanjšalo trgovino ter mednarodne denarne rezerve. Okrog 80 % kubansko-sovjetske trgovine je bilo v barter obliki, kar je Kubi omejilo sposobnost generiranja trdne (tuje) valute in otežilo nakupe z Zahoda. Tako se je povprečna letna stopnja rasti gospodarstva znižala s 14 % (med 1971-75) na 4 % v letu 1976. Kubanci so zato v letu 1977 pričeli v trdni valuti zaračunavati svojo civilno in vojaško pomoč Etiopiji in Angoli. Tako je bilo leta 1977 v teh programih pomoči udeleženih okoli 6000 oseb, do leta 1980 pa že 20.000 oseb, kar je pomenilo, da je na tujem delalo okrog 3 % vseh otoških gradbincev, 2 % vseh učiteljev, 10 % vseh zdravnikov (ostalo medicinsko osebje ni všteto). Takšni civilni projekti so Kubi leta 1977 nanесли 9 %, v letu 1979 pa 18 % prihodkov v trdni valuti. Te prihodke je Kuba nujno potrebovala za financiranje uvoza in za odplačevanje dolga zahodnim kreditodajalcem. Kumulativni zunanje-trgovinski primanjkljaj je med leti 1975-78 namreč znašal 2,6 mrd USD (Eckstein, 1982, str. 203-210).

Merjeno v celotnem družbenem proizvodu (CDP) in celotnem materialnem proizvodu (CMP) je proizvodnja skozi celotna 70-ta rasla počasi. V Tabeli 6 lahko razberemo, da je med leti 1970-75

¹¹ OZN-ov **indeks človeškega napredka** (ang. **HDI** – *Human Development Index*), je mera človeškega napredka in razvoja, ki kombinira mere dosežkov na treh področjih: zdravstvo, izobraževanje in dohodek.

CDP narasel za 89 % (v povprečju 14,8 % na leto) in CMP v istem obdobju za 111 % (letno 18,5 %). Drugo obdobje deкаде (1976-79) je zabeležilo nižje stopnje rasti, in sicer sta se CDP in CMP povečala za 18,7 % (v povprečju za 4,67 %) (Azicri, 1988, str. 140).

Tabela 6: Gospodarska rast, merjena v CDP in CMP, med leti 1970-79, v mio pesov

LETA	CDP	CMP ^a
1970	8.355,6	4.203,9
1971	8.936,4	4.818,2
1972	10.349,2	6.026,9
1973	11.910,3	6.710,4
1974	13.423,5	7.414,1
1975	15.799,3	8.886,3
1976	15.860,5	8.881,8**
1977	16.510,8*	9.246,0**
1978	18.062,8*	10.115,2**
1979	18.830,5*	10.545,1**

Legenda: ^a CMP v tekočih cenah v obdobju 1970-79; * Uradna ocena

** Ocena temelji na povprečnem razmerju CMP/CDP v preteklih 10 letih

Vir: M. Azicri, *Cuba: politics, economics and society*, 1988, str. 141, Tabela 6.2.

V Tabeli 7 se nahaja še prikaz CDP-ja po posameznih sektorjih med leti 1975-79 in razlaga odstopanja v izračunih celotnega CDP med obema Tabelama 6 in 7. Iz Tabele 7 je mogoče razbrati 21,4 % rast CDP v obdobju 1975-79 (v povprečju 4,2 % rasti letno). Enako obdobje kaže postopno rast v vseh sektorjih: (kmetijstvo: 21,6 %, industrija: 17,7 %, gradbeništvo: 25,4 %, transport: 21,7 %, komunikacije: 72,2 % in trgovina 25,5 %) (Azicri, 1988, str. 140).

Tabela 7: Sestava celotnega družbenega proizvoda (CDP) po sektorjih, med leti 1975-79, v mio pesov

CDP/LETA	1975	1976	1977	1978	1979
CDP celotni	13.913,1	14.086,1	14.635,2	16.281,5	16.897,6
CDP po sektorjih:					
Kmetijstvo	1.537,7	1.595,3	1.664,9	1.765,5	1.870,8
Industrija	6.724,2	7.015,6	6.995,8	7.562,5	7.916,8
Gradbeništvo	1.250,3	1.320,1	1.450,2	1.557,1	1.569,1
Transport	1.006,3	1.035,9	1.095,7	1.169,4	1.225,3
Komunikacije	78,1	82,1	90,1	107,8	134,5
Trgovina	3.218,8	2.935,9	3.234,2	3.988,8	4.039,9

Opomba: V nasprotju s pričakovanim, so izračuni Carmela Mesa-Lage iz leta 1981 v Tabeli 6 (na podlagi kubanskih virov in njegovih lastnih izračunov), nekoliko višji kot uradni kubanski izračuni v Tabeli 7 iz leta 1980. To dejstvo izhaja iz menjavanja statistične metodologije v izračunih ter inflacije, ki je prizadela podatke, še posebej po letu 1967. Poleg tega kubanski statistični letopis (iz 1980) ni bil vključen v izračune Mesa-Lage.

Vir: M. Azicri, *Cuba: politics, economics and society*, 1988, str. 142, Tabela 6.3.

Konec 70-tih let so glede na 60-ta leta, skupaj z gospodarsko rastjo, za 75,5 % narasle tudi plače, ženske pa so predstavljale kar 38 % aktivne delovne sile. Izboljšal se je tudi življenjski standard, saj je bilo leta 1974 na 100 Kubancev v povprečju 75 radijskih sprejemnikov, 24 televizij, 28 hladilnikov ter 2 pralna stroja (Azicri, 1988, str. 142).

3.2.3 Gospodarstvo v 80-tih letih

V letih 1981-82 je Kuba dosegla spoštljivo 5,5 % gospodarsko rast, 101,2 % izpolnitev nacionalnega gospodarskega plana ter solidno letino sladkorja (8.207.178 ton). Po uradnih

podatkih je država v letu 1984 dosegla celo 7,4 % rast in med leti 1980-84 uspela dosežati povprečno stopnjo rasti 7,2 % letno. Toda prelomnega leta 1986 je gospodarska rast padla za skromnih 1,4 % glede na leto 1985 (Azicri, 1988, str. 146, 246).

Začetni optimizem ni trajal dolgo, recesija se je v letih 1982-83 iz ZDA in ostalih industrializiranih držav preko apreciacije dolarja preselila v države v razvoju. To pa je za države dolžnice, med njimi tudi Kubo, pomenilo katastrofalno situacijo, saj so bile prejemnice kreditov primorane servisirati svoj zunanji dolg v dolarjih po tekočem/tržnem tečaju. Kuba sicer ni bila ena najbolj prizadetih držav, saj je 4/5 njene zunanje trgovine potekalo s socialističnimi državami. Kljub temu je kriza nanjo vplivala posredno, preko vpliva na socialistične države, kar se je na koncu odrazilo v zmanjševanju trgovine in kreditov tako s kapitalističnimi kot socialističnimi gospodarstvi.

Kubanska kreditna sposobnost se je zmanjševala že od leta 1979 kljub ekonomskemu uspehu 70-tih in napredku v trgovini z državami s konvertibilno valuto v letih 1979-82, ko se je ta povečala z 98,9 mio USD na kar 604 mio USD (Tabela 8). Zaradi slovesa slabe kreditne sposobnosti se je močno zmanjšala sposobnost države, da bi neovirano servisirala svoj dolg v konvertibilni valuti in pridobila možnost odloga plačila dolga. Skrčil se je tudi obseg trgovine, saj je bilo leta 1982 do 55,4 % manj trgovine kot v letu 1975. Hkrati se je Reagan osredotočil na politiko razhajanja med Washingtonom in Havano ter lobiral pri zahodnih bankah, da bi spodkopaval kubanske možnosti za reprogramiranje dolga (Azicri, 1988, str. 145, 246).

Tabela 8: Trgovinske transakcije v konvertibilni valuti, v letih 1979-87, manjka leto 1985, v mio pesov

LETO/EX,IM	1979	1980	1981	1982*	1983	1984	1986	1987
Izvoz (EX)	680,3	1.247,7	1.405,8	1.337,6	n.p.	n.p.	390,1	460,1
Uvoz (IM)	581,4	881,2	1.121,5	733,6	n.p.	n.p.	589,5	437,6
Trgovinska bilanca	+ 98,9	+ 366,5	+ 384,3	+ 604,0	+ 450,7	- 66,5	-199,4	+ 22,5

Legenda: * parcialna ocena; n.p. ni podatka

Vir: M. Azicri, Cuba: politics, economics and society, 1988, str. 144, Tabela 7.1.

Trgovinska menjava je med 1959-85 rasla s povprečno stopnjo 8,9 % na leto (uvoz po stopnji 9,4 % in izvoz po stopnji 8,4 %), vendar pa se je zaradi hitre rasti uvoza povečeval zunanje-trgovinski primanjkljaj. 70 % primanjkljaja je bila posledica trgovine s socialističnimi državami. Leta 1986 je bil celoten obseg trgovine s socialističnimi gospodarstvi 6.696,5 mio USD in je do naslednjega leta narasel za 6 % (Tabela 9). V obeh letih opazimo pozitivno trgovinsko bilanco s temi državami, četudi zaradi zmanjšane uvoza in ne povečanega izvoza, kot bi bilo zaželeno.

Tabela 9: Trgovinski promet s socialističnimi državami, med leti 1983-84 in 1986-87, v mio pesov

LETO/EX, IM	1983	1984	1986*	1987*
Izvoz	4.753,9	4.892,8	3.699,9	3.900,8
Uvoz	5.403,1	6.058,3	2.996,6	3.198,6
Celoten volumen trgovine	10.157,0	10.951,1	6.696,5	7.099,4
Trgovinska bilanca	-649,2	-1.165,5	+703,3	+702,2

Legenda: * v tekočih cenah

Vir: M. Azicri, Cuba: politics, economics and society, 1988, str. 155, Tabela 7.3.

Dodaten problem je predstavljala tudi protekcionistična politika, ki so jo leta 1980 uvedla nekatera tržna gospodarstva (ZDA, Mehika, Japonska in Evropska skupnost), Japonska in Evropska skupnost pa sta se odločili celo za lastno proizvodnjo sladkorja z namenom izvoza. Močno je padla tudi svetovna cena sladkorja, ki je v 1980 na prostem trgu znašala 29,01 centov (1/100 USD) na funt sladkorja (1 funt = 433,59 g) in do leta 1985 padla na 4,04 cente/funt. Dohodek od izvoza sladkorja se je zato zmanjšal z 866,3 mio USD na 171,2 mio USD in povzročil veliko zmanjšanje rezerv konvertibilne valute, ki so jih na Kubi potrebovali za uvoz dobrin z zahoda in odplačevanje zunanjega dolga v dolarjih. Leta 1981 je Kuba poskusila izvažati še presežne količine nafte, šlo je za reeksport sovjetske nafte, saj je nafto po subvencioniranih cenah uvozila iz SZ in jo prodajala naprej po višjih cenah, da bi ustvarila konvertibilno valuto. Med leti 1981-85 so »naftni« prihodki nanesti 1,922 mrd USD oz. 30,2 % celotne konvertibilne valute, vendar so se v letu 1986 cene nafte znižale za 40 %, povzročile 320 mio USD izgube in zmanjšale uvoz za 25 % (Azicri, 1988, str. 147-148).

Serija zunanjih in notranjih dejavnikov je v 80-tih letih Kubi tako otežila mednarodno poslovanje in gospodarske pogoje za razvoj. Med interne probleme štejemo, poleg slabih managerjev in nizke produktivnosti, tudi hurikan »Kate«, ki je v letu 1985 zdesetkal letino sladkorja, in naslednje leto še uničujočo sušo. Ta »smrtonosna« naravna kombinacija je Kubo stala 1.240.000 ton sladkorja (160 mio USD). Prizadela pa je tudi ostale pridelke, kot npr. kavo, kakav, citruse, in koruzo (Azicri, 1988, str. 145-147, 154).

Zaradi omenjenih negativnih dejavnikov je leta 1986 tretji partijski kongres objavil »**obdobje procesa korekture gospodarstva**«. Eden prvih ukrepov je bilo zaprtje prostega kmetijskega trga¹² in javnih sejmov, kjer so umetniki lahko prosto prodajali svoje ročno izdelane umetnine. Castro je napovedal, da bo potrebno povečati učinkovitost v trošenju virov, zmanjšati materialno porabo (vključno z gorivom in njegovimi stranskimi proizvodi), servisirati zunanji dolg in obenem izpolnjevati svojo izvozno obveznost do SZ. Nujno je bilo prilagoditi investicijske in razvojne programe, da bi ti lahko zagotovili nadaljnji izvoz. Vlada naj bi zmanjšala nakupe blaga, ki zahtevajo plačilo v trdni valuti, in raje agresivno zasledovala cilj povečanja izvoza za pridobivanje te valute. S kapitalističnimi gospodarstvi naj bi sklepala pogodbe o skupnem vlaganju. Doma je vlada povišala cene javnega transporta, komunalne stroške in uvedla dvojne trgovine in paralelne cene (subvencionirane cene v racioniranih trgovinah in ne-subvencionirane/tržne cene v običajnih trgovinah).

Kljub gospodarskim težavam v 80-tih se je blaginja vseeno povečala. Investicije v izobraževanje in zdravstveni sistem so se povečale za 45,9 % (z 1,800 mrd USD na 2,626 mrd USD). Število

¹² Leta 1980 so vzpostavili **prost kmetijski trg** (ang. *Free farmers' market*), ki je kmetovalcem omogočal, da so lahko preostali del svojih pridelkov prodali po tržnih cenah, potem ko so določeno kvoto prodali državi po nižjih cenah. Cenili so ga predvsem potrošniki, saj sta se povečali količina in izbira blaga. Vendar pa se je z njim ponovno začela povečevati socialna neenakost, na trgu so bile pogoste oderuške cene, pretirani dobički posrednikov in preusmerjanje virov iz državnega sektorja. Maja 1983 so uvedli 20 % davek na prodajo in 5-20 % progresivni davek na dohodek privatnega kmeta, a to ni zadostovalo. Nekateri prevozniki, prodajalci na debelo in kmetje so čezmerno bogateli, kar je botrovalo ukinitvi tega trga maja 1986 (Azicri, 1988, str. 138-139; Zimbalist, 1992, str. 95).

osnovnih šol se je povišalo za 77 % in vanje vpisanih otrok za 42 %, število šol na višjih ravneh izobraževanja pa za 20,6 % in s tem 45 % vpisanih. V istem časovnem obdobju se je znatno povečalo tudi število zdravnikov (s 15.247 na 25.418) in s tem znižalo tedanje razmerje 1 zdravnik : 637 prebivalcev na 1 zdravnik : 399 prebivalcev. Povišale pa so se tudi minimalne mesečne plače (iz 147,8 na 187,7 pesov) (Azicri, 1988, str. 152, 156).

3.2.4 Gospodarstvo v 90-tih letih

Kritično zgodovinsko prelomnico za kubansko gospodarstvo in politiko predstavlja leto 1989, ko je razpadel SEV/CMEA in nato še Sovjetska zveza. SZ je bila največji trgovinski partner ter vir ekonomske pomoči. Tako je npr. že samo izvoz v sladkorja v SZ zajemal povprečno 77 % vsega otoškega izvoza v letih 1984-89. Poleg tega je bila tudi glavnina kubanske industrije odvisna od uvoženih kapitalskih dobrin, tehnologije, surovin in polproizvodov. Razpad je povzročil veliko gospodarsko krizo v državi (Pastor & Zimbalist, 1995, str. 706). V obdobju od 1989 do 1993 je kubanski bruto domači proizvod posledično padel za 35-40 %, medtem ko se je uvoz zmanjšal za 75 %. Zaposlenost se je v istem obdobju znižala s 4,4 mio na 4,1 mio zaposlenih, znižanje realnih plač v urbanem okolju pa je doseglo 40 %. Osebna potrošnja se je v povprečju zmanjševala za 15 % letno vse do leta 1994. Ogromen zunanji dolg je znašal 30 % BDP-ja (Tabela 10). Razmere je oteževala tudi zastarela fizična infrastruktura, ki jo je bilo mogoče servisirati le z zastarelimi rezervnimi deli iz SZ (Pérez-López, 1995, str. 126-136).

Tabela 10: Javni zunanji dolg v mio USD (v tekočih cenah) in kot % BDP-ja, med leti 1990-99

Leto	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Zun. dolg	6.500	6.400	8.784	8.784	9.082	10.504	10.465	10.146	11.209	11.078
% BDP	32,6	38,9	58,1	57,4	46,7	47,7	45,3	43,3	47,1	42,4

Vir: Statistical Yearbook for Latin America and The Caribbean (ECLAC), 2006.

Teoretično v planskem gospodarstvu eksterni šok po navadi nastopi v treh oblikah: v zmanjšanju obsega izvoza, poslabšanju menjalnih razmerij in pomanjkanju virov financiranja. Temu sledi zmanjšanje uvozne kapacitete zaradi pomanjkanja konvertibilne valute¹³ in padec proizvodnje¹⁴. Nato pade še povpraševanje. Povpraševanje se na eni strani zmanjša zaradi restriktivne ekonomske politike (npr. zmanjšanje javnih izdatkov, povišanje davkov) ali devalvacije valute¹⁵ (s tem znižanje realnih plač), na drugi strani pa zaradi inflacije, ki prerazporedi dohodek navzgor in udari predvsem nižje sloje (Pastor & Zimbalist, 1995, str. 706; Mesa-Lago, 1998, str. 861).

Tabela 11 prikazuje nekaj pomembnejših makroekonomskih kazalcev med leti 1989-96.

¹³ Pomanjkanje konvertibilne valute pomeni, da ta postane redka in dražja, medtem vrednost domače valute pada.

¹⁴ Padec proizvodnje povzroči pomanjkanje dobrin za nakup, te lahko postanejo dražje (inflacija) ali pa ljudem ostaja denar (odvečna gotovina in denar na računih – hranilne vloge), saj denarja ne morejo zapraviti.

¹⁵ Devalvacija (razvrednotenje) je v tržnih gospodarstvih nujna zato, da se umetno zmanjša povpraševanje po uvozu in poveča dobičkonosnost izvoza (zaslužimo več domače valute, a so naši proizvodi za tujino dražji).

Tabela 11: Proračunski primanjkljaj, BDP in ocene inflacije med leti 1989-96

LETO	PRO. PRIMANJKLAJ % BDP (v tekočih cenah)	BDP mio pesov (v tekočih cenah)	BDP mio pesov (v stalnih cenah)	BDP DEFLATOR inflacijska stopnja (%)
1989	7,2	20.795	20.960	
1990	10,0	20.880	20.349	3,4
1991	23,1	17.554	18.415	- 7,1
1992	32,7	16.382	16.591	3,6
1993	33,5	16.606	14.332	17,3
1994	7,4	20.561	14.421	23,1
1995	3,5	23.613	14.783	12,0
1996	2,4	25.197	15.908	- 0,8

Vir: C. Mesa-Lago, *Assessing Economic and Social Performance in the Cuban Transition of the 1990s*, 1998, str. 861, Tabela 3.

Vlada se je osredotočila na kombinacijo zmanjševanja povpraševanja in preusmeritve virov v izvozne sektorje, ki bi prinesli tujo trdno valuto. Na strani povpraševanja so spodbujali skromnost. Uvedli so »**posebno obdobje v času miru**«. Močno so zmanjšali porabo v industriji, porabo bencina med prebivalstvom za 30 %, obseg racioniranega blaga ter dvignili davke in cene določenega blaga. Na strani ponudbe so poleg zmanjšanja subvencij državnim podjetjem poudarjali sektorsko strategijo: nov »*Prehrambeni program*« naj bi zmanjšal kmetijski uvoz (toda uvoz hrane je predstavljal le 1/10 vsega uvoza), spodbujali pa so tudi *biotehnoški izvoz* in predvsem *turizem*. *Spodbujali so tudi tuje investicije v državo*, kar pa ni bilo dovolj za premostitev krize. Za najodmevnejši uspeh se je izkazala prodaja 49 % telefonskega sistema Grupo Domos mehiškim investitorjem, ki je vključevala vnaprejšnje plačilo 1,44 mrd USD, od katerih so 200 mio USD avtomatično zamenjali za poravnavo (350 mio USD) obstoječega dolga do Mehike. Največ tujih investicij je bil deležen turistični sektor, saj so se prilivi med leti 1980-89 potrojili. Med leti 1989-93 pa je ta sektor dvignil raven bruto prihodkov s 165 mio USD na 720 mio USD (neto prihodki le 40 % bruto prihodkov) (Pastor & Zimbalist, 1995, str. 707-708).

Kmalu je postalo jasno, da so za nadaljnji razvoj nujne bolj sistematične spremembe. Vlada je sredi leta 1993 uvedla **4 poglavitne in nekaj spremljevalnih reform**, ki so bile v ideološkem nasprotju s socializmom, a obenem tudi ne povsem konsistentne s kapitalizmom.

Čeprav so **tuje neposredne investicije (TNI)** legalizirali že leta 1982, je bilo do 90-tih le malo sektorjev odprtih za takšne investicije. Prvotno je vlada želela privabiti TNI le v turistični sektor. Verjela je namreč, da je bila to »najvarnejša oblika«, saj je bil turizem periferna dejavnost. Realnost je nato Kubo prisilila v nadaljnje odpiranje sektorjev: kmetijstvo (v glavnem tobak in citrusi, medtem ko je sladkor ostal domena države), rudarstvo (nikelj, svinec, zlato in krom), nafta, premog, telekomunikacije, biotehnologija in tekstilna industrija (Jatar-Hausmann, 1996, str. 211-212). Kuba slovi kot tvegana dežela za kapitalska vlaganja (ne spadajo niti med 100 najvarnejših držav). Tujim investitorjem pa vendarle omogočajo skupna vlaganja, pri čemer investitor ohrani avtonomijo glede izbire upravnega odbora, postavitve cen, izbire vrste proizvodov (čeprav le v pogodbeno določenem času). Omogočajo pa tudi repatriacijo dobička in tuje lastništvo na otoku znotraj določenih mej (Trumbull, 2000, str. 307).

Kuba tujim vlagateljem pred letom 1993 ni dovoljevala več kot 49 % lastništvo v podjetjih, kar je mnoge od njih odvrnilo od sklepanja poslov, toda z reformo je bilo dovoljeno 100 % tuje lastništvo. Tujim vlagateljem so dovolili tudi nakup nepremičnin (Jatar-Hausmann, 1996, str. 209, 212). Kljub svoji majhnosti je Kubi uspelo pridobiti več kot 300 »skupnih vlaganj«, od katerih je približno 200 sklenjenih z manjšimi tujimi podjetji. Leta 2003 naj bi jih bilo že 407, tudi z znanimi uspešnimi podjetji (*Unilever, Nestle, LG Electronics, Mercedes Benz, Siemens AG, Fiat SpA* in *Sol Meliá*). Investitorji so bili iz približno 50 tujih držav (največji iz: Španije, Kanade, Italije, Francije, Velike Britanije in Mehike) (Cerviño & Bonache, 2005, str. 81). Podpisali so še pogodbe s 14 ameriškimi podjetji (vključno s *Coca-Colo* in *AT&T*), ki naj bi investirali na otok takoj po dvigu ameriškega embarga. Tako so do leta 1998 privabili tuje investicije v vrednosti 1,76 mrd USD in se dogovorili še za 4 mrd USD dodatnih poslov.

Čeprav so v letu 1999 tuje investicije omogočale zaposlitev le 3-4 % celotne kubanske delovne sile (4,5 mio zaposlenih), so te investicije vzpodbudile rast v več ključnih sektorjih (*nikelj, nafta, biotehnologija* in *turizem*). *Proizvodnja niklja* se je v 1999 s pomočjo kanadskega podjetja Sherritt International povečala za 44 % glede na leto prej, medtem ko se je *proizvodnja nafte* od 1991 povečala za 150 %. *Turistični sektor* pa je od 1993 v povprečju rasel za 20 % letno (primerjava z regionalnim - karibskim povprečjem: 6-7 %) in vsako leto v blagajno prinesel okrog 1,54 mrd USD prihodka. Za največjega investitorja v kubanski turizem velja velika španska hotelska družba Sol Meliá, ki je z 11 hoteli, ki jih ima v 33,5 % lasti in ki predstavljajo le 4 % vseh njenih hotelov, zaslužila kar 10% vseh svojih zaslužkov. Sol Meliá je leta 1998 zaposlovala okrog 21.000 Kubancev, njen partner Cubanacán (kubansko državno podjetje) pa še dodatnih 20.000 (Godínez, 1998, str. 51).

Kubanska vlada tudi ne dovoljuje kubanskim državljanom, da bi ti vlagali svoj denar v korporacije, nastale s skupnimi vlaganji. Tem podjetjem niti ne dovoljuje, da bi sama najemala kubanske delavce. Najem morajo prepustiti Nacionalni zaposlovalni agenciji – ACOREC, ki prejema plačila za delo domačinov v USD in jim izplačuje plačo v kubanskih pesih, kar Kubanci smatrajo za opeharjenje¹⁶. Castro tako zavira multiplikativni učinek, ki bi ga neposredne tuje investicije imele na lokalno gospodarstvo. Po izračunih Crespa (1998, str. 42, 43), ki je svoj izračun temeljil na primeru Puerto Rica, naj bi bil multiplikator za države tretjega sveta kar dvakrat tolikšen kot tuje investicije v te države.

Reforma na kmetijskem področju je bila vitalnega pomena, saj se je Kuba v 90-tih srečala z resnim primanjkovanjem hrane, kmetijski sektor pa je bil pod nadzorom rigidnega SDPE-ja, ki je omejeval proizvodno izbiro posameznika. Tako so septembra 1994 ponovno uvedli »prosti kmetijski trg«, kjer so se presežni kmetijski proizvodi lahko prodajali po prostih tržnih cenah. Ob

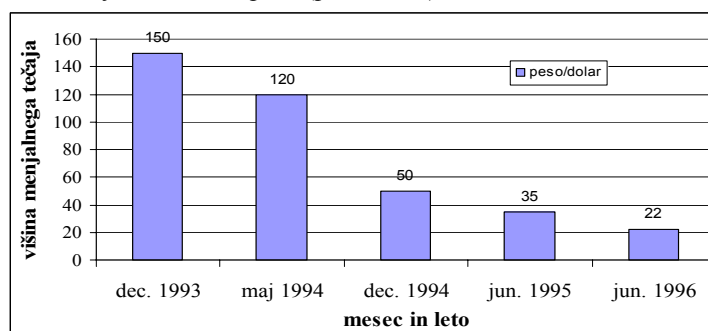
¹⁶ Sherritt International upravlja rudnik niklja (Moa Plant) na Kubi. Ker ne sme najemati kubanskih delavcev neposredno, jih najame preko državne agencije. Sherritt plača agenciji za vsakega delavca 10.000 USD/leto, agencija pa nato delavcem izplača »ekvivalentnih« 120 USD/leto. Castrova vlada se tako dokoplje do več kot 90 % vseh izplačil za plače in jih preusmeri za druge namene. Če ob tem upoštevamo, da je delavcem plača izplačana po uradnem tečaju 1USD : 1KP (kubanski peso), tečaj na črnem trgu pa 1 USD : 20 KP, ima agencija enega najbolj dobičkonosnih poslov sploh (Betancourt, 1999, str. 280; Trumbull, 2000, str. 317).

tem se je nekoliko *zmanjšal tudi pritisk na črni trg*. Poleg sadja in zelenjave so ponovno prodajali perutnino, zajčje meso in ovčetano, medtem ko je govedina ostala v monopolu države. Država se je trudila *izboljšati produktivnost državnih farm*, ki so z nižjimi cenami kmalu začele tekmovati na tem trgu z ostalimi prodajalci (največ privatnimi kmeti), ki so se zato usmerili v proizvodnjo proizvodov, ki jih država ni prodajala. Ker je omenjeni trg pričakovano postal izredno uspešen, je država prodajalce obdavčila z 20 % davkom na prodajo in progresivnim davkom na dohodek ob koncu leta (Jatar-Hausmann, 1996, str. 203).

Da bi povečal produktivnost, je Castro nekatere velike, *neučinkovite državne farme razdelil na kmetijske zadrage*. Pred letom 1993 so zadrage zaposlovale le 1,5 % aktivnega prebivalstva, leta 1996 pa že 10,5 % zaposlenih. Člani zadrage, ki so se smatrali za privatne kmete in so obdelovali 67 % vseh kmetijskih površin, so imeli več svobode kot državni kmetje in njihova plača je bila odvisna od pridelka, torej variabilna (Trumbull, 2000, str. 308). Zadrage so bile tudi produktivnejše od državnih farm. Za primerjavo omenimo, da je v letu 1996 zadruga Amistad Cuba Laos pridelala 59,2 tone sladkornega trsa/ha, medtem ko je bilo povprečje državnih farm 32,5 ton/ha. Razlikoval se je tudi letni zaslužek enih in drugih (zadružni kmetje: 14.282 pesov, državni kmetje: 2.500 pesov) (Royce & Messina & Alvarez, 1997, str. 461). Betancourt (1999, str. 278) pa trdi, da zadrage pravzaprav niso bile tako zelo uspešne, saj so bile še vedno zelo omejene z državnimi regulativami (zadrage so morale velik del pridelka prodajati državi po izredno nizkih cenah, država je tudi določala, kaj naj proizvajajo). Tako naj bi njihov prispevek k ponudbi na prostih kmetijskih trgih v letih 1994-97 uplahnil s 15 % na 4,8 %.

Kubanska vlada je leta 1993 prvič *legalizirala uporabo ameriškega dolarja* kot legalnega menjalnega posrednika na Kubi in poleg tega *uvedla konvertibilne pese (KVP)*. Uradni menjalni tečaj je bil 1 USD = 1KVP = 1 KP). *Preklicala je tudi prepoved pošiljanja nakazil v USD*, ki so jih izseljeni Kubanci nakazovali svojim sorodnikom na otoku. Vrednost teh nakazil pred reformo naj bi se vsako leto vrtela okrog 250 – 400 mio USD. Oblasti so uvedle tudi »dolarske trgovine«, da bi tako zajele kar največ dolarjev, ki so prihajali iz različnih virov. Cene v dolarskih trgovinah so bile višje, da bi država tako pobrala več dolarjev (Betancourt, 1999, str. 279). Neuradni tečaj kubanskega pesa (KP) je decembra 1993 dosegel neverjetno višino 150 KP/USD in se nato že v decembru 1995 umiril na 22 KP/USD (Slika 4).

Slika 4: Neuradni tečaj za kubanski peso (peso/dolar), med decembrom 1993 in junijem 1996

Vir: A.J. Jatar-Hausmann, *Through the cracks of socialism: the emerging private sector in Cuba*, 1996, str. 210.

Reforma je povzročila kopico problemov. Največji je bil pojav socialne neenakosti med tistimi, ki so imeli dostop do dolarjev in so jih lahko menjali po neuradnem tečaju in tako zaslužili, ter tistimi, ki so bili obsojeni na pese. Kubanci, ki so delali v turizmu ali imeli bogate sorodnike v tujini, so zaslužili po več kot 10-krat toliko kot kubanski zdravniki in znanstveniki, ki so delali v državnem sektorju in bili najbolj zvesti režimu (Jatar-Hausmann, 1996, str. 206).

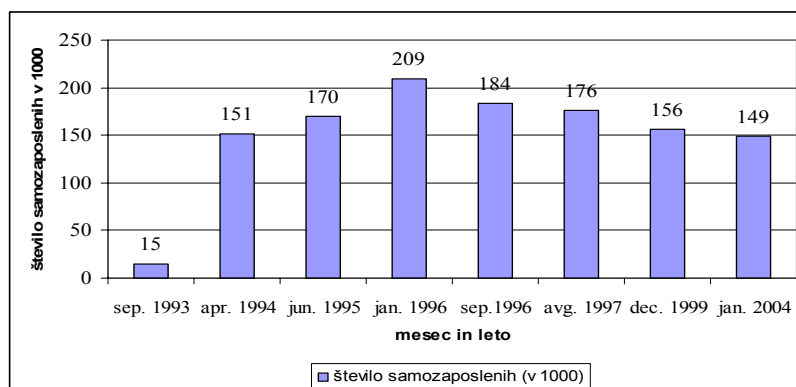
Leta 1995 je vlada preko *uradnih (državnih) menjalnic* omogočila Kubancem tudi legalno menjavo kubanskih pesov v konvertibilne (dolarjev niso menjali, saj jih je država potrebovala za ZT), vendar je država pri tej menjavi zaračunala *provizijo*, zato so prebivalci morali odšteti več KP za KVP kot na črnem trgu. Verigam dolarskih trgovin so se kmalu pridružili še hoteli in drugi turistični objekti, skladišča, prodajalne na debelo, transportne storitve (najemanje avtomobilov, taksi storitve) ter nepremičninski in gradbeni posli. Država je bila večinska lastnica teh delno-avtonomnih podjetij, ki so sicer sama kontrolirala svoje prihodke v dolarjih in kupovala na svoj račun, vendar pa so bila dolžna državi plačevati vsak mesec pogodbeno dogovorjen znesek. Iz teh dejavnosti se je kasneje razvil še *cel kup novih drobno-prodajnih oblik* (supermarketi, trgovinski centri, verige restavracij s hitro prehrano, pekarnice, slastičarne in razvijalnice fotografij). Celotna prodaja dolarskih trgovin je od leta 1993 do 2000 narasla s 50 mio USD na 1mrd USD. Po uradnih podatkih naj bi do leta 2005 dostop do dolarjev imelo že okrog 60 % vseh kubanskih gospodinjstev. Cene dobrin v dolarskih trgovinah so bile 1,9 do 2,7-krat višje, kot so bili proizvodni stroški, kar je bilo marsikateremu državljanu nedosegljivo¹⁷. Toda dolarske trgovine ostajajo edini vir za nakup nekaterih (nujnih) dobrin, ki niso sestavni del racionirane ponudbe. Takšne dobrine so npr. olje, testenine, zobna pasta, detergenti in mila. Kubanska vlada opravičuje svojo politiko cen s tem, da morajo tisti srečneži, ki se lahko dokopljejo do dolarjev, plačati nekakšen »davek« v obliki višjih cen. Tako naj bi ta »davek« subvencioniral proizvode v racioniranih trgovinah, ki pa ne omogočajo niti nakupa osnovnih dobrin (Cerviño & Bonache, 2005, str. 85, 86).

Uvedba samozaposlitve 8. septembra 1993 se je pojavila kot nujno zlo zaradi naraščajoče brezposelnosti, saj so neučinkovita državna podjetja v kriznem obdobju odpuščala delavce, ter naraščajočih neenakosti. Samozaposlitev je bila privlačna tudi zaradi razcveta turizma, ki je ljudem nudil vse več delovnih mest in možnih dejavnosti (oddajanje sob v privatnih domovih, gospodinjske pomočnice in sobarice, vrtnarji, čuvaji, taksisti, umetniki in gostinci). Do leta 1996 je imelo že okoli 209.000 Kubancev samozaposlitvene licence za celo vrsto dejavnosti: od družinskih restavracij in kavarn (edina oblika, kjer je bilo možno legalno najeti tudi dodatne delavce) do raznih trgovcev, inštruktorjev in umetnikov. Slika 5 prikazuje, kako se je po uradnih podatkih spreminjalo število samozaposlenih od uvedbe le-te. Vidimo, da je število poskočilo navzgor takoj po uvedbi in doseglo svoj vrh v januarju 1996. V istem letu je namreč prišlo do preobrata, saj je vlada uvedla davek na dohodek in druge regulative (Jatar-Hausmann, 1996, str. 213; Peters, 2006, str. 1-7, 12). Ob uvedbi reforme je vlada dovolila 117 novih samozaposlitvenih dejavnosti in do začetka leta 1996 nabor razširila na 158 dejavnosti, nato pa po letu 2004 skrčila na 118. Ljudje so se odločali za samozaposlitev iz različnih razlogov. Po raziskavi

¹⁷ Povprečna kubanska državna plača je bila okrog 300 pesov oz. 12 USD.

iz leta 2001 je bilo 56 % takšnih, ki so bili odpuščeni iz državnih služb, 31 % je bilo upokojencev, ki so ob nizki pokojnini od 150 do 250 pesov/mesec potrebovali dodaten zaslužek, 13 % pa se jih je v tej dejavnosti preizkusilo zaradi lastne želje (Peters, 2006, str. 7).

Slika 5: Število samozaposlenih* na Kubi v 1000, po letu 1993

Legenda: Podatki ne vključujejo samozaposlenih prodajalcev iz 300 prostih kmetijskih trgov ter glasbenikov in pisateljev, ki so imeli licence ministrstva za kulturo
Vir: P. Peters, *Cuba's small Entrepreneurs: Down but not out*, 2006, str. 6.

Vladne regulative so v največji meri ciljale dejavnosti, kjer je vlada želela *manj konkurence s strani privatnih podjetnikov*. Največje preglavice je vlada povzročala prehrambeni dejavnosti. Uvedla je *visoke davke*, številne *inšpekcije*, ki so mejile na nadlegovanje, samozaposlenim *ni omogočila pridobitve lokacije* za postavitve stojnice in je nato sama na istem mestu postavila enako stojnico (velikokrat je šlo celo za kopiranje proizvodov in receptov) ali pa je *gostincem prepovedala prodajati določeno vrsto hrane* (npr. govedino in lupinarje) in jo nato ponudila v svojih lokalih. Na kubanskem trgu so bili nekateri *proizvodi rezervirani izključno za turiste* in so dosegali visoke cene v dolarjih (perutnina, govedina in jastogi). Država je imela v rokah tudi proizvodnjo tega blaga. Šlo je za umetno omejevanje ponudbe, saj omenjenih proizvodov ob naravnih danostih na Kubi ne bi bilo težko vzgojiti. Castrov cilj je bil okrniti domače povpraševanje in s prodajo tega blaga zaslužiti trdno valuto za izvoz ter tako ponovno »obvoziti« domače gospodarstvo. Posledica je tudi *izginjanje družinskih restavracij*, ki omogočajo pristen kontakt med domačini in turisti ter ponujajo avtohtono kulinariko. Maja 1996 je na Kubi delovalo 1.788 teh restavracij, leta 2006 jih je delovalo manj kot 200. Vlada je vzpodbujala le majhne restavracije v havanski kitajski mestni četrti. Težave so imeli tudi tisti domačini, ki so oddajali sobe, saj so morali mesečno plačati davek v minimalnem znesku 250 USD, četudi so bili njihovi prihodki nižji. Vlada je ponagajala tudi trikolesnim taksijem, ki so tradicionalno veljali za eno od znamenitosti Havane. Ti lahko sedaj prevažajo le Kubance, zaračunavajo v kubanskih pesih, obenem pa so jih umaknili iz turističnih središč (Peters, 2006, str. 9-11).

V Tabeli 12 navajam podatke o tipičnih zasluških, ki so bili zbrani v letu 1999 na podlagi intervjujev z domačini. Dodajmo še, da se je povprečna mesečna državna plača gibala med 8 in 15 USD ter da so intervjuvanci priznali, da je za normalno življenje bilo nujno imeti vsaj 25 USD mesečno (Trumbull, 2000, str. 312-313).

Tabela 12: Primer izračunov zaslužkov samozaposlenih in delujočih posameznikov v sivi ekonomiji
v USD in pesih (preračunano po tečaju 20 pesov/USD), v letu 1999

	PRODAJANJE ARAŠIDOV	ODDAJANJE SOB	TRIKOLESNI TAKSI	PRODAJANJE KOKOŠI
STROŠKI	1 kg/dan (34 vrečk) po 9 pesov/lb		kolo (125 USD), licenca (102 USD/leto),	3,5 USD/kokoš
CENA STORITVE/BLAGA	0,47 pesov/vrečko	15-30 USD/noč	4-5 USD/vožnjo, 10 USD/uro kot vodič	5 USD/kokoš
BRUTO PRIHODEK (max.)	480 pesov/mesec (dela 7 dni/mesec)	900 USD/mesec (prijava 500 USD)**	174 USD/mesec (dela 80 ur /teden)	150 USD/mesec (proda 10/teden)
PROMETNI DAVEK	gre za sivo ekon. (ne plača davka)	250 USD/mesec (davek je tu 50 %)	24 USD/mesec	gre za sivo ekon. (ne plača davka)
NETO PRIHODEK* (max.)	24 USD/mesec ali 480 pesov/mesec	650 USD/mesec ali 13.000 pesov/mesec	150 USD/mesec ali 3000 pesov/mesec	150 USD/mesec ali 3000 pesov/mesec

Legenda: * da bi dobili dejanske zaslužke (dobiček), bi morali od neto prihodkov odšteti še vse stroške prodanih storitev/blaga (odhodke).

** kljub temu, da lahko na mesec maksimalno zasluži 900 USD, jih prijavi zgolj 500 USD. Saj bi drugače davek znašal kar 450 USD.

Vir: C. Trumbull, *Economic Reforms and Social Contradictions in Cuba*, 2000, str. 310-311.

Uvedba samozaposlitve s seboj prinaša mnoge koristi, kot so: *delovna mesta, nadpovprečen osebni dohodek, ponudbo blaga in storitev tako za domači kot tudi turistični sektor, zmanjšanje povpraševanja po socialnih pomočeh* (te zaenkrat izčrpavajo državno blagajno). Prav tako je samozaposlitev eden od virov gospodarske rasti in večje zaposlenosti.

Nekateri gospodarski kazalci kažejo, da so omenjene reforme (TNI, kmetijska reforma ter uvedba dolarizacije in samozaposlitve), kljub nepopolni izvedbi, pozitivno vplivale na kubansko gospodarstvo. BDP je v letu 1996 zrasel za 7 %, v letu 1997 za 2,5 % in v letu 1998 za 1,5 %, medtem ko naj bi imeli v letu 1999 kar 6 % rast. Kubanski peso se je stabiliziral glede na dolar (20 KP/USD). Vzporedno pa so se pojavili nekateri problemi: *socialna neenakost*, ki je pripeljala do *porasta kriminala*, porast trgovine z drogo, prostitucije in števila uličnih prevarantov. Velik problem je tudi »*kraja od države*«, saj je večina blaga, ki se prodaja na črnem trgu, ukradena iz državnih trgovin, tovarn in podjetij (Trumbull, 2000, str. 312).

Tabela 13 prikazuje obseg proizvodnje najpomembnejših kubanskih izvoznih proizvodov. V splošnem je bila v letu 1997 vsa proizvodnja, z izjemo niklja, nižja kot v primerjalnem letu 1989.

Tabela 13: Obseg fizične proizvodnje posameznih izvoznih proizvodov, v 1.000 metričnih tonah, med leti 1993-98 in v primerjalnem letu 1989 (pred krizo)

PROIZVODNJA	1989	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Sladkor	8.121	4.280	4.000	3.300	4.450	4.252	3.280*
Nikelj	47	30	27	43	54	62	64*
Citrusi	1.016	644	505	564	662	808	n.p.
Ribolov	192	94	94	106	120	137	n.p.
Cigare (v 1000e)	308	208	n.p.	181	189	n.p.	n.p.
Nafta	718	1.107	1.299	1.471	1.500	1.500	n.p.

Legenda: n.p. – ni podatka; * gre za projekcijo

Vir: C. Mesa-Lago, *The Cuban Economy in 1997-98: Performance and Policies*, 1998a, str. 2, 3, Tabela 1 in 2.

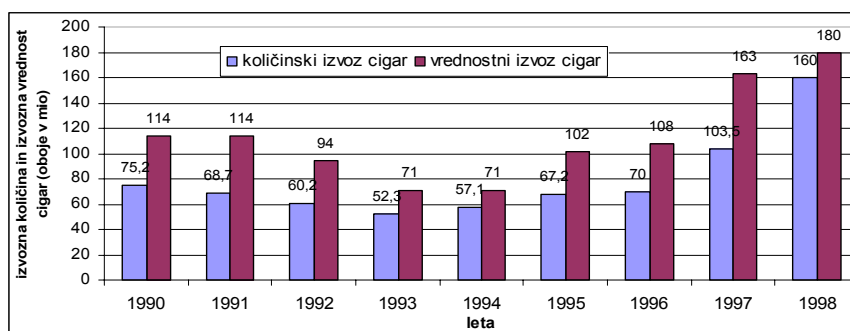
Sladkorna industrija je med leti 1993-97 dosegla le polovico povprečne proizvodnje med leti 1982-89. Pravzaprav je bila žetev sladkorja leta 1998 najnižja v zadnjih 55 letih (v 1943: 2,8 mio

ton). Razlogi za takšen upad proizvodnje so bili: 4 desetletja premajhnih investicij, planiranje in centralno odločanje, pomanjkanje vzpodbud, odvisnost industrije od skoraj brezplačne sovjetske nafte, ki po razpadu SEV-a ni bila več na voljo. Celotna industrija je bila tako potrebna temeljite reorganizacije in novega kapitala. Potrebno bi bilo zapreti neučinkovite obrate, povečati cenovne spodbude in decentralizirati odločanje (Mesa-Lago, 1998a, str. 4; Maybarduk, 1999, str. 3).

Proizvodnja niklja se je sicer med leti 1989-94 zmanjšala za 43 %, toda s pomočjo kanadskih investicij je celo presegla dotedanji vrhunec iz leta 1996 in rasla tudi v letu 1997 (32 % nad letom 1989). Ob tem je potrebno dodati, da so bile kanadske investicije usmerjene izključno v bivše ameriške predelovalne obrate in ne tiste novejš, zgrajene z denarnimi pomočmi SEV-a (zaradi zastarele sovjetske tehnologije), zato je tudi v tej panogi pomanjkanje kapitala pereč problem (Mesa-Lago, 1998a, str. 4). Na podlagi podatkov uradnih uslužbencev in poznavanja panoge Maybarduk (1999, str. 3, 4) ocenjuje, da naj bi v letu 1998 bruto prihodek znašal okrog 400 mio USD, kar je za 16 mio USD manj kot leto poprej, predvsem zaradi nižjih svetovnih cen.

Tobak oz. cigare so po nakazilih izseljencev iz tujine, turizmu, sladkorju in niklju naslednji največji vir dolarjev. Slika 6 prikazuje porast vrednosti izvoza v letu 1998 s 163 na 180 mio USD in porast samega izvoza v istem letu s 103 na 160 mio cigar.

Slika 6: Izvozna količina in vrednost kubanskih cigar, oboje v milijonih (vrednost – v USD), med leti 1990-98

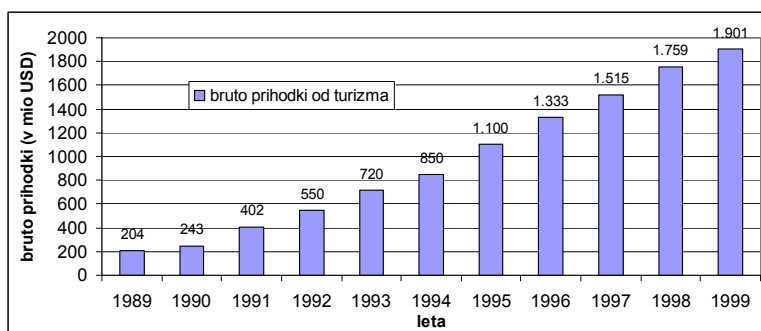
Vir: G.H. Maybarduk, *The State of the Cuban Economy 1998-1999*, 1999, str. 4, Slika 5.

V drugi polovici 90-tih let so kubanske cigare postale ponovno popularne, zato je država močno povečala njihov izvoz. Vlada je pričela vzpodbujati malo kmetijstvo in kmetom podeljevala obdelovalne površine za vzgajanje tobaka in kave. Pojavile so se nove znamke cigar in povečale pestrost ponudbe. Vendar pa se je zaradi širjenja tobačne proizvodnje znižala kakovost nadzora in povečal črni trg za cigare 1. in 2. kakovostnega razreda (Maybarduk, 1999, str. 4).

Bruto prihodki od turizma so med leti 1989 in 1997 počasi narasli s 168 mio USD na 1,5 mrd USD (Slika 7). **Dodana vrednost** v turizmu je v enakem obdobju narasla s 101 na 495 mio USD (Mesa-Lago, 1998a, str. 4). Od leta 1990 se je število obiskovalcev otoka vsako leto v povprečju povečevalo za 20 %, obenem so se povečevale tudi hotelske in druge zasebne kapacitete prenočišč (do upočasnitve je prišlo šele v letu 1997). Država je v povprečju v turizmu vsako leto investirala okrog 500 mio USD. Večina tujih investorjev vseeno ni bila najbolj zadovoljna z donosom na vložena sredstva, saj so glavnino profitnih marž požrli stroški poslovanja na Kubi,

ki zaradi vsiljenih vladnih pogojev niso majhni. Spomnimo se, da npr. ne smejo neposredno najemati kubanske delovne sile, morajo uvažati drage gradbene materiale ter nimajo popolnega nadzora nad svojim poslovanjem in strategijo (Maybarduk, 1999, str. 1, 2).

Slika 7: Bruto prihodki od turizma, v mio USD, med leti 1989-99

Vir: E. Morris, *Interpreting Cubas External Accounts*, 2000, str. 146, Tabela 3.

Črpanje nafte je leta 1986 doseglo skoraj 1 mio ton, med leti 1987-91 upadlo za 44 % in do leta 1996 naraslo na okrog 1,5 mio ton (kar je 109 % prirastek glede na leto 1989). Črpanje je v letu 1997 stagniralo (1,5 mio ton), v letu 1998 pa je naraslo za 14,8 %. Za leto 1999 je bilo napovedano 19 % povečanje črpanja nafte (Mesa-Lago, 1998a, str. 4; Maybarduk, 1999, str. 5).

Kubanski **izvoz blaga in storitev** si je v letih 1994 in 1996 nekoliko opomogel, toda leta 1997 je **izvoz trgovskega blaga** začel ponovno rahlo upadati in v 1998 je upadel še bolj drastično (Tabela 14). Razlog za takšen upad najdemo v znižanju cen sladkorja in niklja na svetovnem trgu in zmanjšanju proizvodnje sladkorja. Kljub temu je **izvoz blaga in storitev** skupaj v omenjenih letih naraščal zaradi naraščajočih prihodkov od turizma. Prav tako je naraščal tudi **uvoz blaga in storitev**. **Uvoz vmesnih proizvodov in surovin** je v letu 1998 predstavljal 63 % vsega uvoza, čeprav se je v absolutnem smislu zmanjšal za 157,4 mio USD. V istem letu je Kubi šlo na roko znižanje svetovnih cen nafte, kar je znižalo vrednost uvoza (Maybarduk, 1999, str. 7, 8).

Tabela 14: Trgovinska bilanca blaga in storitev, v mio USD, med leti 1991-99

EX/IM	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Izvoz blaga	2.980	1.779	1.137	1.381	1.507	1.866	1.823	1.540	1.456
Uvoz blaga	4.233	2.315	1.984	2.353	2.991	3.656	4.087	4.229	4.365
Izvoz stor.	583	742	832	1.160	1.528	1.928	2.151	2.592	2.854
Uvoz stor.	468	422	355	497	682	556	632	660	692
Bilanca	-1.138	- 215	- 370	- 309	- 638	- 417	- 745	- 756	- 746

Vir: *Statistical Yearbook for Latin America and The Caribbean (ECLAC)*, 2006.

4 KUBANSKO GOSPODARSTVO V 21. STOLETJU

Leta 2000 so s spremembo zakona ZDA dovolile enosmerno trgovino s Kubo, in sicer le ameriški izvoz kmetijskih in medicinskih proizvodov, pa še to pod pogojem, da bodo na otoku prodani nevladnim ustanovam. Junija 2001 se je Fidel Castro zrušil med svojim govorom pred množico več 10.000 ljudi in nekaj dni pozneje je kubanska vlada potrdila njegovega mlajšega brata Raula Castra za bodočega Fidelovega naslednika.

4.1 Zgodovinsko-politični pregled do danes

Septembra 2001 so ZDA obtožile Ano Belen Montes, visoko uradnico ameriške Obrambne obveščevalne agencije (DIA), več kot 5-letnega vohunjenja za kubanske obveščevalne agente. Nato je Zvezni preiskovalni urad (FBI) aretiral še dva osumljenca »kubanskega vohunskega kroga«. Po terorističnih napadih 11. septembra 2001 se je Kuba znašla na seznamu držav na »osi zla« kot sponzor terorizma. Novembra 2001 je Kubo pretresel uničujoč orkan 4. stopnje – Michelle, ki je poleg deset tisočev domov prizadel tudi električno in telekomunikacijsko infrastrukturo. Decembra 2001 je na Kubo prispelo ladjevje s hrano v vrednosti 30 mio USD, prvo po 40 letih. Hrano so kupili od ZDA zaradi zdesetkanega pridelka kot posledice orkana. V istem letu so se izboljšali tudi odnosi med Kubo in Evropsko unijo (EU), začela so se pogajanja o pospeševanju trgovine. Istočasno je OZN sprejela resolucijo, ki jo je podprlo 167 držav, in obsodila ameriški embargo nad Kubo. Kuba je ob tem izjavila, da so sankcije stale 11 mio Kubancev okrog 70 mrd USD in 15 let izgubljenega razvoja (Youngblood-Coleman, 2008, str. 15-18).

Maja 2002 je na Kubo pripotoval nekdanji ameriški predsednik Jimmy Carter, kar je bil prvi obisk ameriškega predsednika od leta 1959, ko sta Havana in Washington prekinila vse kontakte. V svojih govorih je obsodil ameriške sankcije proti Kubi in se zavzemal za politiko približevanja. V času njegovega obiska je ameriški državni podsekretar John Bolton Kubo obtožil, da naj bi razvijala biološko orožje, saj je imela napredno biotehnološko industrijo. Castro je obtožbe strogo zanikal in Carterju dovolil popoln dostop do vseh biotehnoloških prostorov, da bi tako dokazal ameriški javnosti, da Kuba proizvaja zgolj zdravila in nima zlih namenov. Marca 2003 je bil Fidel Castro ponovno izvoljen za naslednjih 5 let, s čimer si je zagotovil svoj 6. predsedniški mandat. Aprila 2003 je Komisija OZN za človekove pravice sprejela resolucijo kot odziv na kubansko zaprtje 75 disidentov – aktivistov za človekove pravice, s katero je pozvala Kubo, naj dovoli obisk inšpektorjev za človekove pravice. EU je obsodila te aretacije in Kubi zagrozila z določenimi političnimi in diplomatskimi sankcijami, a ji ni ukinila gospodarske pomoči. Istočasno je Busheva administracija ZDA razmišljala o ustavitvi poletov na Kubo in prepovedi pošiljanja denarja kubanskih izseljencev svojim otoškim sorodnikom. New York Times je poročal, da naj bi to učinkovito znižalo kubanske letne prihodke za vsaj 1 mrd USD (Youngblood-Coleman, 2008, str. 18-20).

Konec leta 2004 so Kubanci razglasili pričetek »vojaškega korakanja«, ko so s serijo vojaških vaj opozorili ZDA, naj ne ponavljajo napak v stilu Vietnama v 70-tih. Da socialistična miselnost zaradi povečanega obsega turizma ne bi bila ogrožena, so Kubanci februarja 2005 izdali direktivo, ki je prepovedovala stike med turisti in lokalnim prebivalstvom. Zahtevala je tudi, naj v turizmu zaposleni domačini poročajo o morebitnih sumljivih dejavnostih svojih tujih delodajalcev. 1. maja 2005 je Castro med svojimi nagovori javno obtožil Busha hipokrizije in dvojne morale, češ da daje azil domnevnomu teroristu Posadi Carrilesu, medtem ko bije vojno proti terorizmu¹⁸. 31. julija 2006, 2 dneva pred svojim 80-im rojstnim dnevom, je Fidel Castro

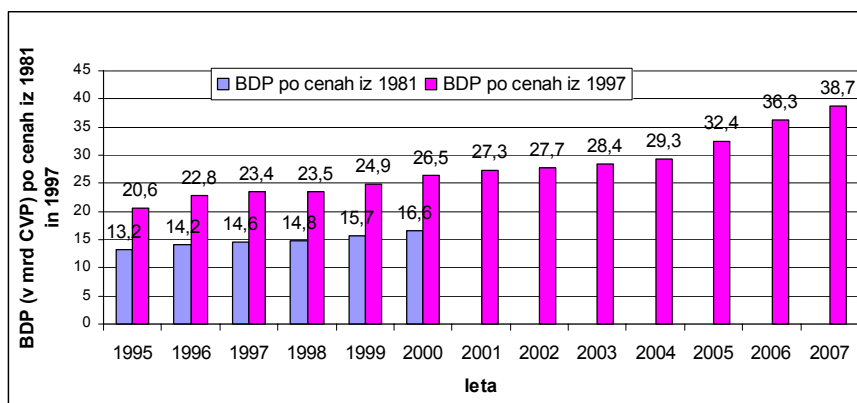
¹⁸ **Posada Carriles** je Kubanec s pridobljenim venezuelskim državljanstvom, obtožen bombardiranja kubanskega

zaradi zdravstvenih težav začasno predal oblast svojemu bratu in podpredsedniku Raulu Castru. 18. februarja 2008 je Castro prostovoljno sestopil z oblasti in mesto predsednika in poveljnika vojske prepustil svojemu mlajšemu bratu Raulu Castru. Omenimo le še dva, po mojem mnenju pomembna mlajša politična lika, ki bi v primeru Raulove smrti ali sestopa z oblasti lahko prevzela oblast. To sta Carlos Lage Dávila (56 let; minister za gospodarstvo) in Felipe Pérez Roque (42 let; minister za zunanje zadeve) (Youngblood-Coleman, 2008, str. 21, 22, 71).

4.2 Gospodarstvo v 21. stoletju

Informacije o kubanskem gospodarstvu so po letu 2001 precej skope¹⁹. Največ informacij zato izvira iz analiz nevladnih organizacij, javnih govorov ali intervjujev. Razlog za manjkajoče podatke najdemo v poslabšanju splošnega gospodarskega stanja države in v strahu kubanske vlade, da bi ZDA podatke uporabile za ciljanje njihovih šibkih gospodarskih točk. Vprašljivi sta tudi *zanesljivost in natančnost podatkov*. Leta 2001 je *Kuba spremenila svojo bazo nacionalnih računov*. Do leta 2001 se je leto **1981** kar dve desetletji uporabljalo kot *bazno leto*, nato pa so za bazno leto vzeli leto **1997**. Primerjava med obema (starima in novima) serijama podatkov o BDP v stalnih cenah pove, da so nove serije med leti 1989-2000 precenjene za povprečno 56 % na leto (Slika 8). Obenem so leta 2004 *univerzalno (zahodno) metodologijo izračuna BDP, ki so jo uporabljali po letu 1989, zamenjali z »domačo«*, ki izračunom *dodaja vrednost brezplačnih socialnih storitev in cenovne subvencije* (tako se rast BDP med leti 2003-04 v povprečju poveča za vsaj 2 odstotni točki letno). Če upoštevamo ti dve precenitvi, ugotovimo, da se je v letu 2004 stopnja rasti BDP iz 4,4 % dejansko znižala na borih 1,3 %. Torej gre za dvojno statistično manipulacijo in bi morali tudi stopnje rasti BDP v stalnih cenah iz 1997 vzeti z določeno rezervo (Pérez-López, 2003, str. 1; Mesa-Lago, 2005, str. 15).

Slika 8: Bruto domač proizvod v milijardah konvertibilnih pesov, med leti 1995 in 2007, v dveh serijah (po cenah iz baznega leta 1981 in 1997), podatki kubanskega Nacionalnega statističnega urada (ONE)

Vir: E. Morris, *Country Profile 2008: Cuba, 2008*, str. 48; C. Mesa-Lago, *The Cuban Economy in 2004-2005*, 2005, str. 2, Tabela 1.

letala leta 1976 in poboja vsaj 76 ljudi. Venezuelška vlada se je, na podlagi odločbe lastnega vrhovnega sodišča, zavzemala, da bi ji vlada ZDA Carrilesa izročila za sprožitev sodnega postopka proti njemu, toda ZDA so se izgovarjale, da bo Venezuela Carrilesa takoj predala Kubancem. Venezuelski predsednik Hugo Chavez je bil primoran jamčiti, kljub velikemu prijateljstvu s Castrom, da do te predaje ne bo prišlo. Kljub temu ZDA obsojenca zaenkrat še niso vrnile. Carriles naj bi bil v 60-tih celo plačanec Cie v boju proti Castru.

¹⁹ Veliko novejših podatkov, zlasti po letu 2003, nisem našla niti na kubanskem Nacionalnem statističnem uradu.

Po poročanju ECLAC-a (ang. *Economic Commission for Latin America and the Caribbean*), ki poskuša uradne kubanske podatke prirediti realnemu stanju, se je gospodarska rast celo ustavila. Med leti 1999-02 je zaradi nizkih cen sladkorja in niklja, padca turizma in več hurikanov padla s 6,3 % na 1,5 %. Glavni razlog pa je bil *neizvajanje gospodarskih reform* (Morris, 2008, str. 48; Mesa-Lago, 2005, str. 3). Leta 2006 naj bi se gospodarska rast močno povečala zaradi visokih cen niklja, povečanega turizma, izvoza medicinskih storitev in večjega izvoza biotehnoloških proizvodov (Cuban Economy in 2006, 2007).

Proračunski primanjkljaj (kot % BDP) je v obdobju od 1998 do 2001 znašal okoli 2,4 %, nato pa se je pričel povečevati (Tabela 15). Leta 2004 je bil primanjkljaj celo 6-krat večji od tistega v letu 1989. *Razlogi za povečevanje primanjkljaja so bili:* povečevanje javnih izdatkov za šolstvo, administracijo, obrambo, pokojnine, minimalne državne plače ter zvišanje subvencij za podjetja in zadrage (Mesa-Lago, 2005, str. 3, 4). V letu 2006 se je, kot posledica višjih fiskalnih prihodkov (57 % višji davki na prodajo), primanjkljaj nekoliko znižal.

Tabela 15: Državna proračunska bilanca v milijonih tekočih konvertibilnih pesov in kot % BDP, med leti 2002-06

LETA/ PRORAČUNSKA BILANCA	2002	2003	2004	2005	2006
Proračunski primanjkljaj (v mio KVP)	-997	-1.074	-1.419	-1,945	-1.730
Proračunski primanjkljaj (kot % BDP)	-3,2	-3,3	-4,2	-4,4	-3,8

Vir: E. Morris, Country Profile 2008: Cuba, 2008, str. 48.

Inflacija je na Kubi težko izmeriti, saj je potrošnja razdeljena na več trgov (trg kubanskega pesa, konvertibilnega pesa, državni, privatni, legalni in nelegalni trg). Po podatkih kubanske centralne banke (Tabela 16) je inflacija narasla zaradi: povečanja javnih izdatkov, dviga cen na prostem kmetijskem trgu in dviga cen v »dolarskih trgovinah« (Morris, 2008, str. 32).

Tabela 16: Inflacija, likvidnost in menjalni tečaj konvertibilnega pesa, med leti 2003-07

LETA/MERA	2003	2004	2005	2006	2007
Povprečna letna inflacija (%)	0,6	1,3	7,0	6,2	3,7
Uradni menjalni tečaj (KVP / USD)	1	1	0,946	0,926	0,926
Menjalni tečaj (KP / USD)	26	26	24,3	24	24

Vir: E. Morris, Country Profile 2008: Cuba, 2008, str. 49, 50, 52; C. Mesa-Lago, The Cuban Economy in 2006-2007, 2007, str. 9, Tabela 3.

Kubanska vlada je 8. novembra 2004 *ukinila ameriški dolar kot legalni menjalni posrednik na Kubi*. Pri menjavi v KVP ali KP so uvedli še **10 % provizijo**. Tako sta danes uradno v obtoku le dve valuti, KP in KVP. Leta 2005 se je Kubanska centralna banka odločila še, da menjalni tečaj KVP ne bo več vezan na USD in tako omogočila **8 % apreciacijo** KVP relativno na USD. Tako se je menjalni tečaj 1 USD = 1 KVP spremenil v 1 USD = 0,93 KVP (oz. 1 KVP = 1,08 USD).

Med leti 1989-2006 se je *industrijski delež BDP-ja* skrčil s 26 % na 14 % (Tabela 17). *Rudarski sektor* je v letu 2006 zrasel za 1,9 % in *proizvodnja plina* je istega leta dosegla 31-kratno povečanje glede na leto 1989. *Nikelj* je leta 2001 dosegel svoj vrh, a se je do leta 2006 znižal za 5 %. *Proizvodnja sladkorja* se je počasi zniževala od leta 2004 (2,5 mio ton) do leta 2007 (okoli 1 mio ton), kar je bila najslabša letina v stoletju (82 % pod nivojem v 1989). Toda letošnja žetev v sezoni 2007-08 se je končno zvišala za 20 % in pristala na 1,4 mio ton. Tako da bo zadostila

domačim potrebam (700.000 ton) in omogočila celo nekaj dodatnega izvoza (Mesa-Lago, 2007, str. 14; How rising costs are hampering Cuban growth, 2008).

Tabela 17: Fizična proizvodnja (rudarstvo, proizvodjanje, kmetijstvo) med leti 2000-06 in v primerjalnem letu 1989, v 1000 (razen, če pravi drugače)

LETO/VRSTA PROIZ.	1989	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Nafta	718	2.621	2.773	3.533	3.609	3.184	2.878	2.900
Plin (mio kub. metrov)	34	574	595	584	658	704	743	1.085
Nikelj	47	71	77	75	71	76	76	73
Sladkor	8.121	4.057	3.748	3.522	2.278	2.530	1.348	1.474
Cement	3.759	1.633	1.324	1.327	1.345	1.401	1.567	1.705
Cigare (mio izdelkov)	308	246	339	327	308	355	404	418
Citrusi	1.016	959	957	478	793	802	555	373
Riž	532	553	601	692	716	489	368	434
Tobak	42	32	32	34	26	32	26	29
Gomoljnice	681	1.231	1.380	1.437	1.844	1.946	1.801	1.330
Živina (v 1000 glav)	4.920	4.110	4.038	3.972	3.970	3.943	3.704	3.737
Ribe in morska hrana	192	101	80	60	67	64	51	55

Vir: C. Mesa-Lago, *The Cuban Economy in 2006-2007*, 2007, str. 4, Tabela 2.

Močno se je poslabšala tudi dosegljivost podatkov o **zunanji trgovini**. Leta 2004 so bili izdani zadnji popolni podatki o trgovinski bilanci. Podatke o izvozu niklja so po letu 2002 prenehali izdajati. Tabela 18 prikazuje najpomembnejše indikatorje zunanjega sektorja med leti 2000-06.

Tabela 18: Indikatorji zunanjega sektorja med leti 2000-06 in v primerjalnem letu 1989, podatki BCC in ECLAC

INDIKATORJI /LETA	1989	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Izvoz dobrin (v mrd KVP)	5,4	1,7	1,6	1,4	1,7	2,2	2,0	2,8
Uvoz dobrin (v mrd KVP)	- 8,1	- 4,8	-4,8	- 4,1	- 4,6	- 5,6	- 7,5	- 9,4
Trgovinska bilanca (v mrd KVP)	- 2,7	- 3,1	-3,2	- 2,7	- 2,9	- 3,4	- 5,5	- 6,6
Zunanji dolg v trdni valuti (v mrd USD)	6,2	11,0	10,9	10,9	11,3	12,0	12,6	15,4
Število tujih podjetij (skupna vlaganja)	n.p.	n.p.	n.p.	403	342	313	258	236

Vir: C. Mesa-Lago, *The Cuban Economy in 2006-2007*, 2007, str. 9, Tabela 3.

Vrednost izvoza proizvodov se je močno skrčila med krizo, stagnirala med 2000-03 in se nato dvignila. V letu 2006 je dosegla 2,8 mrd KVP (še vedno 48 % pod nivojem leta 1989). Medtem se je vrednost uvoza dobrin zvišala veliko hitreje v enakem obdobju ter v 2006 dosegla rekordnih 9,4 mio KVP (25 % nad 2005 oz. 16 % nad 1989). To obenem pomeni, da je leta 2006 tudi trgovinski primanjkljaj dosegel rekordno vrednost 6,6 mrd USD (144 % nad 1989). Podatki potrjujejo tradicionalne težave kubanskega zunanjega sektorja (Mesa-Lago, 2007, str. 9).

Tabela 19 prikazuje, kako so se izvozni deleži nekaterih tradicionalnih proizvodov v celotnem izvozu zmanjševali, medtem ko se je delež ne-tradicionalnih farmacevtskih in biotehnoških izdelkov zvišal (Mesa-Lago, 2007, str. 10). 68 % izvoza so še vedno predstavljali primarni proizvodi, tipični za manj razvite države, saj je nezadostna kmetijska proizvodnja zahtevala velik uvoz hrane in povečala trgovinski primanjkljaj. Kuba je namreč uvažala kar 84 % hrane, ki je sestavljala temeljno potrošniško košarico, kar je hrano uvrščalo v 3. najpomembnejšo uvozno kategorijo takoj za gorivi, saj je vrednostno presegala 1 mrd USD. V letu 2007 je celotni uvoz

hrane tako znašal 1,47 mrd USD, medtem ko v letu 2008 pričakujejo potrebo po uvozu v višini 2,55 mrd USD (How rising costs are hampering Cuban growth, 2008; Grogg, 2008).

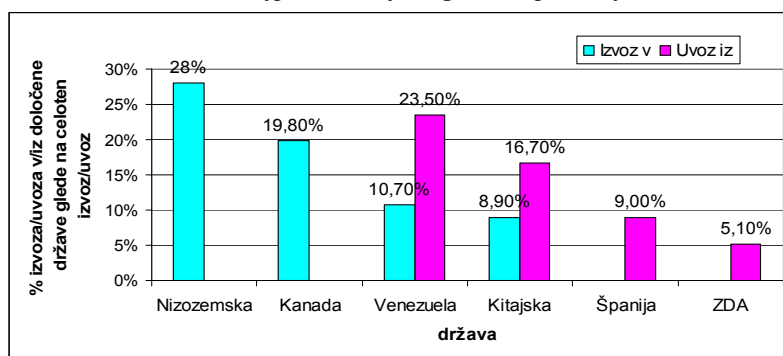
Tabela 19: Spremembe v strukturi izvoza in uvoza, med leti 1989-06 in 2003-06, v odstotkih

DELEŽI IZVOZA V CELOTNEM IZVOZU	1989	2003	2006
% sladkorja	73		8
% rudnin (v glavnem nikelj)		35	48
% tobaka		12,8	8,6
% rib in morskih plodov		8,1	2,3
% citrusov		0,6	0,2
% farmacevtskih in biotehnoloških izdelkov		3,6	5,9
DELEŽI UVOZA V CELOTNEM UVOZU			
% hrane	13		14
% proizvedenih artiklov	14		20
% goriv	32		24

Vir: C. Mesa-Lago, *The Cuban Economy in 2006-2007*, 2007, str. 10.

Slika 9 prikazuje najpomembnejše **trgovinske partnerje** kubanskega izvoza in uvoza v letu 2006. Z vidika celotne trgovine je Venezuela s 34,2 % največji kubanski trgovinski partner in v letu 2007 se je njen delež povečal še za 30 %. Kuba je med leti 2004-07 podpisala številne gospodarske in trgovinske sporazume z Venezuelo. Tako je npr. Venezuela leta 2006 Kubi dobavljala okoli 100.000 sodčkov nafte/dan po preferencialni ceni 27 USD/sodček, medtem ko so se svetovne cene nafte sukale okrog 65 USD/sodček. To pomeni, da je Kuba leta 2006 prejela cenovno subvencijo v velikosti 1,4 mrd USD. Kuba je v zameno Venezueli na lastne stroške poslala okoli 22.000 zdravnikov in drugega medicinskega osebja, saj naj bi tako poplačala del naftnega uvoza, vendar od leta 2005 Venezuela plačuje celo njihove plače (kar ni bil prvotni dogovor, a ima pozitiven vpliv na kubanski proračun) (Mesa-Lago, 2007, str. 10).

Slika 9: Kubanski najpomembnejši trgovinski partnerji v letu 2006

Vir: E. Morris, *Country Profile 2008: Cuba*, 2008, str. 50.

Zunanji dolg v trdni valuti (izključen je dolg do bivših socialističnih držav) se je med leti 1989 in 2006 povečal za 148 % (skočil je s 6,2 mrd USD na 15,4 mrd USD), predvsem zaradi akumulacije neplačanih obresti, depreciacije dolarja v zadnjih letih in novega dolga do Venezuele in Kitajske. Celoten zunanji dolg je leta 2004 znašal 35,4 mrd USD (od tega je bilo 38 % v trdni valuti in 62 % v nekonvertibilni valuti). Novi dolg zaradi venezuelske nafte je dolgoročen in se ga je med leti 2001-05 nabralo za 2,5 mrd USD) (Mesa-Lago, 2007, str. 11).

Leta 2001 so prenehali izdajati podatke o neposrednih tujih investicijah, saj so se v obdobju 2000-01 skrčile za 91 % (s 448 mio KVP na 39 mio KVP). V letu 2006 naj bi skočile na 981 mio KVP kot posledica venezuelskih investicij. Število mešanih podjetij s tujimi investitorji se je znižalo s 403 (v 2002) na 236 (v 2006), kar pomeni padec za 41 % (Tabela 18). V letu 2006 je kubanska vlada zaprla dve španski podjetji in eno od njiju, *Zell Chemie S.L.*, zahteva od Kube povračilo 3 mio USD odškodnine zaradi domnevne nezakonite prisvojitve intelektualne in tehnološke lastnine in dolga v vrednosti 1,5 mio USD. Tudi *Benetton* je istega leta zaprl 2 od 5 trgovin. Kubanska vlada zavzema stališče, da država ne potrebuje majhnih tujih podjetij, pač pa le nekaj velikih, ki imajo velik vpliv na strateške sektorje, kot so npr. energetske, rudarske in turistične. Economist Intelligence Unit je leta 2007 glede na poslovno okolje v državi razvrstila Kubo na predzadnje mesto od 82 držav (merjeno po 90 kriterijih, kot npr. privlačnost za investitorje, tržne priložnosti, odnos do privatnih podjetij, makroekonomska stabilnost, politično-ekonomski kontekst, fiskalna situacija, trg dela in infrastruktura) (Mesa-Lago, 2007, str. 12).

V zadnjih letih so za preživetje kubanskega gospodarstva v največji meri zaslužne venezuelske investicije, trgovina, krediti in pomoč; do neke mere tudi kitajske investicije in krediti ter kubanski strateški sektorji (nafta, zemeljski plin, nikelj in turizem). Napredek je v Fidelu vzbudil dovolj samozaupanja, da je v letih 2003-06 sprožil *ponoven proces centralizacije odločanja*, ki je ukinil začete mile tržne reforme iz leta 1993 (ukinili so dolarizacijo ter nadaljevali s krčenjem privatnega sektorja). Glavni razlog je bil v tem, da se je Fidel želel zavarovati pred težavami pri prenosu oblasti na Raula. Večja razpršitev oblasti bi pomenila večje tveganje, da bi se nekega dne managerji državnih podjetij in »uspešnejši« privatnega sektorja obrnili proti oblasti. Mesa-Lago (2007, str. 15) verjame, da »napihnjene« stopnje gospodarske rasti in venezuelske »injekcije«, ki so v primerjavi s tistimi od SZ zaenkrat še malenkostne, ne morejo odtehtati zgodovinskega dejstva, da se je socialistično gospodarstvo ob vsaki močni centralizaciji znašlo v recesiji. Ponovna centralizacija in odmik od tržno usmerjenih reform sta že pričela povzročati zamude pri uvažanju nujnih izdelkov, kreditorji imajo težave s pobiranjem dolgov in podjetja skupnih vlaganj se zapirajo z veliko hitrostjo. *Ukinitev dolarizacije* je kratkoročno državi sicer prinesla več trdne valute, toda ni rešila perečih strukturnih problemov gospodarstva (velik deficit v trgovinski bilanci, otežen in drag dostop do zunanjega financiranja ter kronično primanjkovanje trdne valute).

V letu 2006 se je med kubanskimi ekonomisti sprožila *velika debata o prihodnosti kubanskega gospodarstva*. Veliko se jih je strinjalo, da se rast gospodarstva ne kaže v blaginji prebivalstva. Strinjali so se tudi o nujnosti nadaljnje decentralizacije, o tem, da je potrebno organizirati zadrage tudi v ne-kmetijskih sektorjih (tekstil, čevljarstvo), prodajati na privatnih trgih, razširiti zaposlovanje tudi na nečlane družin s privatnimi podjetji ter pospeševati nastanek manjših in srednjih podjetij. Spregovorili so še o slabi pripravljenosti kubanskega gospodarstva na izzive globalizacije, opozorili na nizko konkurenčnost in zastarelo ekonomsko znanje.

Raul Castro je decembra 2006 javno kritiziral korupcijo in birokracijo. Krivdo za nizko domačo proizvodnjo hrane je zvalil na zamudne birokratske postopke in zamude pri plačilih kmetom. Zato je država v bankah ustanovila revolvinški fond. Maja 2007 so dvignili tudi odkupne cene za

mleko in govedino pri privatnih kmetovalcih. Toda ta ukrep ni prinesel bistvenih sprememb, saj te cene še vedno predstavljajo le 6 % maloprodajne cene za mleko oz. 1-4 % maloprodajne cene za govedino. Junija je država privatnim kmetom in zadrugam v celoti povrnila svoj dolg v višini 863 mio KVP in dodatnih 550 mio KVP za pokritje izgub v preteklih letih. Vendar tudi ta ukrep spominja na bumerang, saj se utegne vrniti v obliki inflacijskih pritiskov. Kuba sedaj omogoča privatnim kmetovalcem in zadrugam najem nerabljene zemlje, saj je kar 51 % kmetijskih zemljišč zapuščenih ali nezadostno obdelovanih. Država se očitno trudi pospešiti kmetijstvo in razviti samozadostnost na prehranbenem področju (Mesa-Lago, 2007, str. 16-18; Lynn, 2008). Raulova novost je tudi odprtje prej striktno turističnih hotelov svojim državljanom in ukinitve prepovedi nad lastništvom privatnih telefonov. Zmanjšal je tudi omejitve glede lastništva osebnih računalnikov, mikrovalovk, DVD predvajalnikov in različnih kuhinjskih pripomočkov, ki so sedaj na voljo v trgovinah. Napovedujejo celo zmanjšanje omejitev za potovanja državljanov v tujino (Lyons, 2008).

4.3 Ključni vidiki prihodnjega razvoja Kube

Kubanska biotehnološka industrija je bila od nekdanjega zgled potencialne kubanske prihodnosti, pri čemer njeni začetki segajo v 80-ta leta, ko je Castro ugotavljal, kako naj Kuba postane del t.i. novega informacijskega globalnega trga. Biotehnologija je tako postala (prednostni) razvojni sektor visokega profila in dosegla zavidljivo velikost.

4.3.1 Biotehnologija

Najpomembnejša dejavnika za njen razvoj sta bila stopnja zrelosti kubanskega zdravstvenega sistema, ki je za svojo nadgradnjo potreboval proizvode biotehnološkega sektorja in strog ameriški embargo, tudi na zdravila. Poleg tega je v začetku 80-tih let na pomembne pozicije znanstvenih institucij prihajala prva generacija znanstvenikov, izšolanih pod revolucionarno oblastjo. Uspeh kubanskih zdravstvenih reform se je pokazal v eliminaciji mnogih ozdravljivih bolezni, zato so se odločili, da *neozdravljive bolezni*, kot sta rak in HIV, postanejo njihova glavna prioriteta. Ko se je v svetu pojavilo »čudežno«¹ zdravilo interferon, ki bi potencialno lahko zdravilo raka, je F. Castro nemudoma razposlal svoje najboljše znanstvenike v ZDA in Evropo (vodilni laboratoriji na Finskem), da bi se kar najbolje poučili o tem zdravilu. Želeli so reproducirati to zdravilo na Kubi, kar je zanetilo masovni investicijski projekt v biotehnološko infrastrukturo v vrednosti preko 1 mrd USD v prvem desetletju (Reid-Henry, 2007, str. 449-450).

Posledica tega projekta je bil nastanek *znanstveno-tehnološkega parka* (ang. *Scientific Pole*), ki danes šteje 49 raziskovalnih in proizvodnih institucij, zaposluje 14.000 znanstvenikov in je že do konca 80-tih let edini na svetu uspel proizvesti cepivo za meningitis B. Izrazito je ta sektor pridobil na simbolnem pomenu po razpadu SEV-a, saj je nakazoval moderno, uspešno in s svetom integrirano industrijo prihodnosti, ki lahko kljub socializmu uspešno deluje tudi navzven. Do leta 1998 so prihodki od izvoza farmacevtskih in medicinskih proizvodov nanesele državi povprečno okrog 130 mio USD letno (Reid-Henry, 2007, str. 450-451).

4.3.2 Turizem

Kuba je le ena od 34-ih destinacij v Karibih. Do konca 90-tih let je top 10 karibskih destinacij prejelo kar 81 % vseh turističnih prejemkov v regiji. Med leti 1999-02 so izjemno rast v turističnih prejemkih dosegale: Kuba (75 %), Dominikanska Republika (58 %), Cancun (56 %) in Aruba (48 %). Kuba je še nekaj let pred II. SV imela dominanten položaj v Karibih in je privabljala do 60 % vseh turistov v regiji. Ta položaj je s pomočjo razvratnega seksualnega in igralniškega turizma ter ponudbe zvezdnikov kova Franka Sinatre uspela obdržati vse do leta 1958, ko se je politični položaj zaostрил. V 60-tih je Kuba, tudi s pomočjo podpore športnikov kot je bil Joe Louis, privabljala temnopolte Američane, saj je Fidel uspel državo prevzgojiti v izrazito ne-rasistično. Med leti 1995 in 1999 se je Kuba (glede na turistične prejemke) povzpela s 6. na 4. mesto in danes poskuša ponovno postati prva, kar glede na njene zgodovinske, kulturne in geografske prednosti sploh ni nenavadno (Jayawardena, 2003, str. 52-54).

V letu 1990 je tako Kubo obiskalo 340.000 turistov, v letu 2000 že 1.774.000 turistov, medtem ko je v letu 2004 številka poskočila na 2.048.572 turistov. Kljub temu je potrebno dodati, da se je rast turizma po letu 2001 vendarle umirila. Delno lahko krivdo pripišemo samemu dozorevanju industrije in globalnemu upadu turizma po 11. septembru 2001, ki mu je sledila še apreciacija konvertibilnega pesa leta 2005. V letu 2000 je bila za primerjavo letna rast še 18 %, medtem ko se je povprečna letna rast med leti 2001-07 gibala okoli 4,5 %. V prvi polovici leta 2008 EIU poročajo o 14,6 % rasti števila turistov glede na isti čas v prejšnjem letu. Omenimo še, da so si Kubanci za svoj cilj leta 2010 postavili obisk 6.2 mio turistov in izgradnjo dodatnih 70.000 hotelskih sob (Sanchez & Adams, 2008, str. 31-32; Morris, 2008, str. 39; How rising costs are hampering Cuban growth, 2008). Kuba je razvila več oblik turizma, med katerimi so tudi zdravstveni turizem (ortopedske bolnišnice), sladkovodni ribolov, potapljanje, opazovanje ptic.

Uspeh turizma na Kubi ni naključje, temveč plod skrbno načrtovanih in včasih celo preveč optimističnih razvojnih strategij. Zato je realno pričakovati, da bo Kuba ponovno zavzela 1. mesto med karibskimi državami. *Razlogi za prevlado* so naslednji: Kuba je največji karibski otok in obenem najredkeje naseljen. Okrog 20 % vseh zaposlenih v tem sektorju ima univerzitetno izobrazbo. Imajo najboljše letališče v Karibih in več kot 10 drugih mednarodnih letališč. Plaže v Varaderu se smatrajo za najlepše v celotni regiji. Kuba se ponaša s pestro zgodovino, kulturo in arhitekturo, mističnostjo revolucije ter ob obisku vzbuja občutek pustolovščine. Razpolaga z barvitostjo znanih legendarnih osebnosti (Che Guevara, Ernest Hemingway in Fidel Castro). Pri svojem razvoju Kuba uživa podporo kanadskega in evropskega privatnega sektorja in nekaterih vlad. Zaradi visoke stopnje javne discipline gre obenem za zelo varno državo. Na drugi strani lahko omenimo še *nekaj slabosti*: veliko predelov v Havani je slabo vzdrževanih in nimajo tekoče vode, v mestih je prisotno tudi veliko onesnaženje zraka in vode ter precejšen hrup. Prostitucija in nadlegovanje turistov postajata vse bolj problematična (Jayawardena, 2003, str. 57-58).

4.3.3 Siva ekonomija

Kuba ima glede na druge države relativno zelo razširjeno sivo ekonomijo. Glavni razlog za razcvet je nepripravljenost države, da bi izdala licence za aktivnosti, ki so dovoljene in legalne v praktično vseh ostalih državah in so celo dovoljene za državni in mešani sektor kubanskega gospodarstva. Število odobrenih licenc kot % vseh zaprosenih licenc je med leti 1996 in 2001 upadel s 83,3 % na 24 %, ob tem da so se v istem obdobju prošnje po licencah povečale za 111 %. Vlada, namesto da bi omogočila samozaposlitev, raje potencialnim podjetnikom »nagaja« in jim postavlja visoke davke in stroge zakonske omejitve. Zato so se ti prisiljeni pomakniti v gospodarsko podzemlje in delovati na skrivaj. Dejstvo je, da siva ekonomija z vso svojo pestrostjo drastično pripomore h kubanskem gospodarstvu, družbi ter omogoča golo preživetje ljudi, zato je še toliko bolj neverjetno, da sem noter štejemo podjetja in posameznike, ki bi neke drugje lahko delovali popolnoma legalno (Ritter, 2005, str. 1, 6, 7, 15).

V sivi ekonomiji se skrivajo močne neto koristi za kubansko državo in njene državljane: *nižji stroški proizvodov in storitev, ki zadovoljujejo osnovne potrebe populacije; omogoča produktivno zaposlitev in dodaten dohodek; omogoča varčevanje in investiranje; je poligon za treniranje bodočih podjetnikov*. Seveda pa siva ekonomija povzroča tudi določene neto izgube: *zapravljanje človeškega kapitala in naravnih virov zaradi prisilno majhnega obsega operacij; razvoj kulture »nelegalnosti in zakonskega izogibanja« in povzročitev še večje polarizacije družbe*. Jasno je, da bi koristi sive ekonomije bile znatnejše, če bi bile legalizirane, toda takšne spremembe se v sedanjem stanju visoke ideologije še ne obetajo kmalu (Ritter, 2005, str. 25, 35).

4.3.4 Privatizacija kubanskega gospodarstva

Kubanska prihodnost je v smislu tranzicije v demokratično in tržno gospodarstvo neločljivo povezana s potekom reform, še posebej privatizacijo. Kuba zaradi svojega gospodarskega obubožanja, strukturnega neravnotežja v sestavi nacionalnega proizvoda, izčrpanega socialnega kapitala in statusa slabo razvite države stoji pred velikim izzivom, kako izpeljati privatizacijo. V največji meri gre za povrnitev zaplenjenega premoženja prejšnjim lastnikom in pretvorbo večine državnih podjetij v privatna podjetja. Prehitra privatizacija bi za sabo potegnila inflacijske pritiske in drastično zvišanje nezaposlenosti, medtem ko bi prepočasen proces privedel do še večje stagnacije gospodarstva (Jorge, 2003, str. 1-3). Spodaj povzemam nekaj splošnih nasvetov, ki jih omenja Jorge (2003, str. 8-13, 19-25, 32-36):

- Odločilnega pomena za pospešitev gospodarske aktivnosti v državi bo *vzpostavitev svežega domačega podjetništva*, za kar bo potrebno zagotoviti *financiranje* oz. dostop do finančnih virov (domače javne in privatne ter mednarodne finančne institucije).²⁰ Privatni sektor,

²⁰ Dokler domač bančni sistem še ni sposoben prevzeti potrebnih kreditnih in investicijskih funkcij v novem tržnem okolju, bi lahko te funkcije prevzeli banki, kot sta Kubanska banka za razvoj industrije in kmetijstva (BANFAIC) in Kubanska banka za socialni in ekonomski razvoj (BANDES). Delovali bi kot pogodbeni agentki, finančni posrednici in tehnični svetovalci.

večinoma sestavljen iz novonastalih majhnih in srednje velikih podjetij, bo v največji meri zaslužen za rekonstrukcijo gospodarstva.

- Potrebno bo tudi obuditi pozabljene vrednote, kot so: *individualizem, tekmovalnost in prost podjetniški duh* in *dovoliti določeno socialno stratifikacijo*.
- Javni sektor bo moral priskrbeti *podporne in usmerjevalne ukrepe* in ustvariti *institucionalni ter pravni okvir* za izvedbo privatizacije, saj bo država le tako lahko vzdrževala svojo stabilnost in kontinuiteto.
- Potrebno se bo spopasti z *monopoli* in *oligopoli*, ki jih administrativno vodi vojska znotraj centralno-planske strukture, saj bi ti lahko ogrožali legitimnost sprememb.
- *Tuje investicije* bodo nedvomno pomembna komponenta privatizacijskega programa, toda v osnovi naj bodo le dodatek k lastnim varčevalnim in investicijskim naporom (razlog je v vse večji likvidnosti in nestabilnosti kapitalskih tokov). Na Kubi domačih prihrankov ni, zato bo privabljanje tujih investicij nujno.
- Zelo pomembno bo državnim podjetjem in izvoznim sektorjem *ukiniti preferenčna posojila* in *subvencije* ali celo zapreti najbolj ekonomsko neučinkovita podjetja, oziroma odpraviti socialistične mehke proračunske omejitve.
- Privatizacija državnih podjetij naj bi se *izvršila preko individualnih pogajanj*, in sicer izkušenim, zanesljivim lastnikom, ki bi imeli na voljo dovolj virov in znanja, da bi podjetje uspešno prestrukturirali. Ker bodo po padcu totalitarnega režima gospodarske razmere še bolj zaostrene, bo pravilna *ocenitev vrednosti teh podjetij* ključna. Profesionalci naj bi posamezna podjetja ocenili na osnovi zmožnosti preživetja in potencialne vrednosti pod razumno pričakovanimi prihodnjimi pogoji. Pri nakupu velikih podjetij naj bi imeli prednost tuji investitorji, pri prodaji manjših pa domači gospodarski subjekti s poslovno žilico.

5 KUBA JUTRI

Potrebno je izpostaviti, da ni univerzalnega recepta in da mora vsaka država najti svojo pot skozi tranzicijo v tržno ekonomijo. Poleg tega se Kuba trenutno še vedno nahaja globoko v komunističnem režimu in je mogoče prezgodaj govoriti o tranziciji, še posebej o njeni aplikaciji, če še ni znano, pod katero oblastjo in kdaj naj bi se zgodila. Zato bom raje predstavila različne možne (ekstremne) scenarije razvoja kubanskega gospodarstva, ki izvirajo iz strukture moči, ki se bo vzpostavila takrat in pod predpostavko, da bo Castro umrl. Karizma njegove osebnosti ima še vedno velik vpliv, pa čeprav le iz zakulisja. Njegova največja zapuščina je z leti ustvarjena legitimnost njegovega režima, ki leži v visoki stopnji represije, ki vključuje najrazličnejše oblike sil (oboroženo policijo in vojsko, komiteje za obrambo revolucije ter cel kup civilnih iniciativ) in v globoki indoktrinaciji prebivalstva, ki se je zakoreninila v šolski sistem, družinsko okolje in kompletne medije. Zato bo za kakršnokoli spremembo sistema najprej potrebno prepričati ljudi. Ima pa Kuba za sabo pomembno tranzicijsko izkušnjo, saj se je že poigravala z osnovnimi lastnostmi kapitalizma (eksperiment s privatnim trgov: samozaposlitev, oddajanje sob, dolarizacija) in bi v prihodnosti nadaljevanje določenih reform predstavljalo naravno evolucijo.

Da bi lahko špekulirali o tem, kakšen režim bi bil možen po Castrovi smrti, bi bilo koristno analizirati ravnotežje moči znotraj KPK (5 različnih frakcij) in med KPK ter državo, vlado in Ljudskim kongresom. Našteti se že sedaj vsak zase borijo za svojo prevlado. Nadaljnji potek dogodkov je prav tako odvisen od številnih, zaenkrat nepredvidljivih dejavnikov, ki lahko premaknejo »jeziček na tehtnici«. Dobro bi bilo vedeti tudi, kakšna bo podpora Venezuele v prihodnosti, ali bo izkoriščanje morskih vrtin nafte uspešno ali ne, ali bo represija oblasti nad prebivalstvom uspešna ali pa se bodo ti uprli. Svetovna zgodovina hkrati uči, da je eden najpogostejših razlogov za padec diktature poslabšanje gospodarske situacije v državi in smer, v kateri pluje Kuba s svojim vračanjem reform na začetno izhodišče, bi utegnila za sabo potegniti ravno to posledico (Morales-Pita, 2007, str. 333-336).

V Prilogi 3 se nahaja tabela s tremi različnimi scenariji tranzicije kubanskega gospodarstva v tržno gospodarstvo. Po **1. scenariju** je Komunistična partija je edini gospodarski akter na oblasti, ki še zaostri represijo in obdrži kontrolo nad državo in ne gre po poti tržne ekonomije. Zgodil bi se, če bi država prosperirala in imela urejene odnose z zavezniki. Toda podpora Venezuele je vprašljiva, saj je zaenkrat Fidel Castro največji »navijač« Huga Chaveza, medtem ko vsem na oblasti, tudi Raulu, Chavez ni tako ljub. Če bi se zraven poslabšala še gospodarska situacija na Kubi, najvišji organi sprli med seboj in raziskovanja naftnih vrtin ne bi obrodila sadov, bi se lahko uresničil **3. scenarij**. Po njem bi si KPK delila moč in koalicijo s skupnostjo kubanskih Američanov in kubanskimi disidenti ter prejela pomoč ZDA.

Če bi se zgodila le ena od naštetih situacij, bi verjetno prišlo do **2. scenarija**. Takrat bi KPK postala edini gospodarski akter na oblasti, zaostрила represijo in obdržala kontrolo nad državo, a uvedla elemente tržne ekonomije. Če pa bi poslušnost vojske Raulu upadla, bi lahko nastopila celo civilna vojna in množice kubanskih emigrantov bi hotele v ZDA. V tem primeru bi bila ameriška intervencija na Kubo zelo verjetna in nastopil bi **3. scenarij**. Pod predpostavko 3. scenarija KPK ne bi bila sposobna sama voditi države ob tranziciji v tržno gospodarstvo. Morala bi združiti moči s skupnostjo kubanskih Američanov in kubanskimi disidenti. *Kubanski Američani* imajo kapital in podjetniške izkušnje, medtem ko imajo *kubanski disidenti* v svojih rokah moč, da pomirijo kubanske ljudske množice, ki kubanskim Američanom globoko zamerijo dolgoletne pritiske na ZDA za ohranitev embarga (Morales-Pita, 2007, str. 337).

Obenem menim, da hitra tranzicija z močno privatizacijo ni rešitev za kubansko gospodarstvo, ki ne potrebuje velikih šokov. Kot opisujeta Ranis in Kosack (2004, str. 17-23) bi se na ta način le še povečala socialna neenakost in nastradali bi najrevnejši prebivalci, saj bi to za seboj potegnilo velika odpuščanja iz državnega sektorja in izpostavitve neusmiljenim tržnim silam. Kuba ima na srečo ogromno rezerv v svojem človeškem potencialu, ki je eden največjih na svetu in so ga do sedaj neverjetno slabo izkoriščali za pospeševanje gospodarske rasti. Tak potencial je potrebno še naprej razvijati in ga v prihodnje tudi pametno izkoristiti.

Eden glavnih problemov kubanskega gospodarstva je njihovo tradicionalno naslanjanje na omejeno ekstenzivno rast (namesto spremembe tehnologije in učinkovitosti, povečujejo vnos faktorskih vložkov). Nujne bodo torej investicije ne le v uvoz najrazličnejših fizičnih inputov,

temveč uvoz novih tehnologij in znanja. Obenem bo Kuba morala povečati še produktivnost v kmetijskem sektorju, da počasi doseže samozadostno proizvodnjo hrane. Za to bo potrebna privatizacija kmetijstva, saj le v privatnih rokah ta sektor dokazano deluje. Najpomembnejša reforma pa bo morala zajeti privatni sektor, kjer bo potrebno ljudem dati možnost, da se preizkusijo v podjetništvu, obenem pa bi se zmanjšal še obseg sive ekonomije. Nujno bo torej znižati oderuško 90 % davčno osnovo in sprostiti še mnoge druge omejitve za samozaposlene.

Privatizacija »na vrat na nos« bi bila najverjetneje uničujoča, saj bi se državni monopol v trenutku nadomestil s privatnim, da o kleptomaniji privatnega premoženja v procesu sploh ne govorimo (slednje je bilo značilno za SZ in ostale vzhodnoevropske države – izjema ni bila niti Slovenija). Sledenje kitajskemu ali vietnamskemu modelu bi bilo bolj ustrezno. Privatizirati bo potrebno velika državna neučinkovita podjetja, ki s svojimi subvencijami vpijajo velik del javnih izdatkov in tako večajo proračunski primanjkljaj, pa tudi kmetijsko dejavnost, ki je zaradi pomanjkanja ustreznih vzpodbud, sredstev ter nepravilne organizacije popolnoma neučinkovita. Na drugi strani pa sem prepričana, da bi državi do nadaljnjega lahko prepustili kontrolo nad sektorji, v katerih je bila do sedaj uspešna (zdravstvo, izobraževanje ter šport). S preusmeritvijo v visoko-tehnološke in kapitalsko intenzivne sektorje bo potrebno nekoliko zavlačevati in na noge raje postaviti podeželsko lahko industrijo, ki je zaenkrat bolj delovno intenzivna, a potrebna za domačo potrošnjo. Izjema pri povedanem je biotehnologija, ki že ima svojo podlago.

Past, ki lahko zavira kubanski napredek, je pretirana odvisnost od naravnih virov. Zaenkrat kaže, da se v kubanskem severnem morskem bazenu nahajajo velike zaloge nafte in zemeljskega plina, a trend nakazuje, da vlada ob vsakem opaznejšem porastu cen nafte (velja tudi za nikelj), nekoliko zategne nujne liberalne reforme. Enako je tudi z odvisnostjo od enega samega trgovinskega partnerja. Kuba potrebuje več različnih zaveznikov. Za konec omenimo še nujnost poenotenja menjalnega tečaja med KP in KVP, ki je potreben pogoj za socialno pravičnost. Če bo Kubi uspelo urediti ta področja, bo ob vseh naravnih danostih resnično na dobri poti napredka.

SKLEP

Kmalu po Kolumbovem odkritju je Kuba zaradi svoje strateške lege postala tarča osvajalnih pohodov Špancev, Francozov in Angležev, medtem ko so ZDA od daleč spremljale borbo za prevlado in kovale tajan načrt, da bi se same polastile otoka. Do 19. stol. so, kljub španski oblasti, ZDA otok gospodarsko že precej navezale nase. Po 10-letni vojni so oblast prevzeli Američani in Kubancem omogočili navidezno politično neodvisnost, katere implementacijo je onemogočal Plattov amandma. Na oblasti so se zvrstili številni marionetni predsedniki in pomagali krepiti otoško monokulturno usmerjenost in gospodarsko navezanost na ZDA. Batistino nasilno vladavino je leta 1959 z veliko revolucijo končal Fidel Castro ter podedoval nezavidljiv gospodarski položaj, s katerim se je spoprijel tako, da je zaplenil in nacionaliziral premoženje ameriških veleposestnikov, izvedel agrarno reformo, razvil zadruge in napravil prve premike k izboljšanju izobraževalnega in zdravstvenega sistema.

Castrova nacionalizacija je povzročila, da so ZDA prekinile trgovinske in diplomatske odnose s Kubo, ta pa se je povsem navezala na novega »mecena« Sovjetsko zvezo, ki je z odkupovanjem dragega kubanskega sladkorja in dobavljanjem poceni nafte subvencionirala kubansko gospodarstvo naslednjih 30 let. Razpad sovjetskega bloka leta 1989 je močno pretresel otoško gospodarstvo, saj je s tem izginilo 85 % kubanskega trga. Poglavitni problem socialističnega obdobja sta predstavljala kronično pomanjkanje proizvodnih in končnih dobrin zaradi neučinkovitega sistema centralnega planiranja ter dejstvo, da Kubancem ni uspelo industrializirati in diverzificirati gospodarstva do točke, ko bi postalo samozadostno. Problem so morali reševati z uvažanjem dobrin z zahoda, kar je povzročilo pomanjkanje konvertibilne valute, saj poleg sladkorja in niklja niso imeli veliko drugih izvoznih artiklov. Kuba se je zadolževala pri kapitalističnih gospodarstvih in povečevala svoj zunanji dolg in fiskalni deficit. Razmere so se zaostrele do te mere, da je Castro uvedel »*Posebno obdobje*«, v katerem sta si vlada in prebivalstvo »zategnila pasove« glede stroškov, leta 1993 pa so celo preizkusili 4 tržno usmerjene reforme. Odprli so vrata neposrednim tujim investicijam, reformirali kmetijstvo, legalizirali dolarje in prebivalcem omogočili samozaposlitev. Reforme so se izkazale za zelo uspešne, celo preveč, saj jih je vlada po letu 1996 pričela namerno zavirati, ker so privedle do socialnih neenakosti in ogrozile kontinuiteto obstoječe socialistične ideologije.

V 21. stol. kubanska vlada s statističnimi manipulacijami prikazuje gospodarstvo kot uspešno, pri čemer se opira na »paradne sektorje«, kot so turizem, pridelava niklja in biotehnologija, kjer tudi počiva večina tujih investicij. V zadnjem času na pomembnosti pridobivata še izdelava cigar ter črpanje nafte, ki ga financirata predvsem Venezuela in Kitajska, medtem ko je sladkorna industrija podlegla neproduktivnosti in nihajočim vremenskim pogojem. Žal pa se statistična uspešnost ne odraža v domovih prebivalcev, ki so zaradi nizkega standarda prisiljeni delovati v sivi ekonomiji. Posebej zaskrbljujoča sta še visok delež uvoza hrane v celotnem uvozu, kar nakazuje na ne-samozadostnost tega sektorja in naraščajoč zunanji dolg, ki se zaradi neprivlačne podjetniške klime v državi in krčenja tujih investicij utegne še povišati. Kuba je ukinila praktično vse začete tržne reforme in se tako izognila tranziciji. Raje se je ponovno podala na pot odvisnosti, le da se je tokrat navezala na Venezuelo. Februarja letos je oblast prevzel Raul Castro in uvedel nekaj »kozmetičnih« sprememb, vendar pa globina problema ostaja.

Kubanska prihodnost je nepredvidljiva in odvisna od mnogih dejavnikov, med katerimi so: razmerje sil znotraj Partije, podpora prebivalstva, podpora Venezuele in gospodarska situacija v državi. Slednja se ob uresničitvi optimističnih napovedi o velikosti kubanskih naftnih nahajališč utegne zelo izboljšati in omogočiti kontinuiteto socializma. Sama se sicer strinjam s številnimi avtorji, ki priporočajo postopno reformiranje kubanskega gospodarstva, saj umetno zadrževanje nujnih reform zavoljo ideološkega oklepanja socializma za vsako ceno koristi le peščici politično »neoporečnih«, medtem ko večina le zmajuje z glavo in se čudi, kam jih je pripeljala trmoglavost njihove politične elite. Toda kdo ve, morebiti navsezadnje Castro še preseže Castra?

LITERATURA IN VIRI

1. Albert, M. & Hahnel, R. (1981). *Socialism today and tomorrow*. Boston: South and Press.
2. Alvarez, J. (2004, julij). *Transformations in Cuban Agriculture After 1959*. University of Florida – IFAS Extension. Najdeno 17. junija 2008 na spletnem naslovu <http://edis.ifas.ufl.edu/FE481>.
3. Azicri, M. (1988). *Cuba: politics, economics and society*. London: Pinter.
4. Baklanoff, E.N. (1998). Cuba on the Eve of the Socialist Transition: A Reassessment of the Backwardness-Stagnation Thesis. *Cuba in Transition. Papers and Proceedings of the Eighth Annual Meeting of the Association for the Study of the Cuban Economy* (str. 260-272). Miami: ASCE.
5. Betancourt, R. (1999). Cuba's Economic »Reforms«: Waiting for Fidel on the Eve of the Twenty-First Century. *Cuba in Transition. Papers and Proceedings of the Ninth Annual Meeting of the Association for the Study of the Cuban Economy* (str. 276-281). Coral Gables: ASCE.
6. Blake, R. & Godina, I. (1993). *Oxfordova enciklopedija zgodovine. Od 19. stoletja do danes*. Ljubljana: DZS.
7. Cerviño, J. & Bonache, J. (2005). Cuban retailing: from a centrally planned to a mixed dual system. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 33 (1), 79-94.
8. Crespo, N. (1998). Back to the Future: Cuban Tourism in the Year 2007. *Cuba in Transition. Papers and Proceedings of the Eighth Annual Meeting of the Association for the Study of the Cuban Economy* (str. 42-49). Miami: ASCE.
9. *Cuban Economy in 2006*. (2007). Embassy of India Havana. Najdeno 2. aprila 2008 na spletnem naslovu www.indembassyhavana.cu.
10. Eckstein, S. (1982). Cuba and the Capitalist World-Economy. V C.K. Chase-Dunn (ur.), *Socialist States in the World-System* (str. 203-219). Beverly Hills: Sage Publications Inc.
11. *Free Cuba Foundation*. (2008). Najdeno 22. februarja 2008 na spletnem naslovu http://www.free-biscet.org/biscetarticles/cuba_statistics.htm.
12. *Free Essays*. (2008). Najdeno 19. marca 2008 na spletnem naslovu <http://www.freeessays.cc/db/26/hte57.shtml>.
13. Godínez, F. (1998). Cuba's Tourism Industry: Sol Melia, A Case Study. *Cuba in Transition. Papers and Proceedings of the Eighth Annual Meeting of the Association for the Study of the Cuban Economy* (str. 50-59). Miami: ASCE.
14. Gonzalez, E. & McCarthy, K. (2004). *Cuba after Castro: legacies, challenges, and impediments*. Santa Monica: RAND.
15. Grogg, P. (2008, 4. januar). *Cuban Economy in Need of Nourishment*. Najdeno 21. februarja 2008 na spletnem naslovu <http://ipsnews.net/news.asp?idnews=40680>.

16. Hernández, A. & Carmen, R. (2008). *Kuba: 100 vprašanj in odgovorov*. Ljubljana: Koščak.
17. *How rising costs are hampering Cuban growth*. (2008). Economist Intelligence Unit. Najdeno 1. julija 2008 na spletnem naslovu http://www.economist.com/displayStory.cfm?story_id=11658795.
18. Jatar-Hausmann, A.J. (1996). Through the cracks of socialism: the emerging private sector in Cuba. *Cuba in Transition. Papers and Proceedings of the Sixth Annual Meeting of the Association for the Study of the Cuban Economy* (str. 202-218). Miami: ASCE.
19. Jayawardena, C. (2003). Revolution to revolution: why is tourism booming in Cuba?. *International Journal of Contemporary Hospitality*, 15 (1), 52-58.
20. Jorge, A. (2003). *Privatization, reconstruction and socio-economic development in post-Castro Cuba*. Miami: Institute for Cuban and Cuban-American Studies.
21. La Spada, P.G. (2004). *Cuba: Places and History*. Vercelli: White Star S.r.l..
22. *Latin America and The Caribbean Statistics*. (2008). CEPALSTAT. Najdeno 21. februarja 2008 na spletnem naslovu <http://websie.eclac.cl/sisgen/ConsultaIntegrada.asp?IdAplicacion=1>.
23. Leogrande, W.M. & Thomas, J.M. (2002). Cuba's Quest for Economic Independence. *Journal of Latin American Studies*, 34 (2), 325-363.
24. Lynn, J. (2008, 2. april). *Cuba Lends Private Farmers Unused Land*. Najdeno 3. aprila 2008 na spletnem naslovu <http://ap.google.com/article/ALeqM5hGtfgbl8SYmxGTjnMQyRCikFY7HAD8VPB29O0>.
25. Lyons, J. (2008, 2. april). Cuba's Opening Marks Shift Away From Fidel. *The Wall Street Journal*. Najdeno 3. aprila 2008 na spletnem naslovu http://online.wsj.com/article/SB120709327057181797.html?mod=googlenews_wsj.
26. Maybarduk, G.H. (1999). The State of the Cuban Economy 1998-1999. *Cuba in Transition. Papers and Proceedings of the Ninth Annual Meeting of the Association for the Study of the Cuban Economy* (str. 1-11). Coral Gables: ASCE.
27. Mesa-Lago, C. (1998). Assessing Economic and Social Performance in the Cuban Transition of the 1990s. *World Development*, 26 (5), 857-876.
28. Mesa-Lago, C. (1998a). The Cuban Economy in 1997-98: Performance and Policies. *Cuba in Transition. Papers and Proceedings of the Eight Annual Meeting of the Association for the Study of the Cuban Economy* (str. 1-8). Miami: ASCE.
29. Mesa-Lago, C. (2005). The Cuban Economy in 2004-2005. *Cuba in Transition. Papers and Proceedings of the Fifteenth Annual Meeting of the Association for the Study of the Cuban Economy* (str. 1-18). Miami: ASCE.
30. Mesa-Lago, C. (2007). The Cuban Economy in 2006-2007. *Cuba in Transition. Papers and Proceedings of the Seventeenth Annual Meeting of the Association for the Study of the Cuban Economy* (str. 1-20). Miami: ASCE.

31. Morales-Pita, A.E. (2007). Possible Scenarios in the Cuban Transition to a Market Economy. *Cuba in Transition. Papers and Proceedings of the Seventeenth Annual Meeting of the Association for the Study of the Cuban Economy* (str. 329-340). Miami: ASCE.
32. Morris, E. (2000). Interpreting Cuba's External Accounts. *Cuba in Transition. Papers and Proceedings of the Tenth Annual Meeting of the Association for the Study of the Cuban Economy* (str. 145-148). Coral Gables: ASCE.
33. Morris, E. (2008). *Country Profile 2008: Cuba*. London: The Economist Intelligence Unit.
34. Natek, K. & Natek, M. (1999). *Države sveta 2000*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
35. Pastor, M. & Zimbalist, A. (1995). Waiting for Change: Adjustment and Reform in Cuba. *World Development*, 23 (5), 705-720.
36. Pérez-López, J.F. (1995). *Cuba's Second Economy: From Behind the Scenes to Center Stage*. Brunswick: Transaction Publishers.
37. Pérez-López, J.F. (2003). The Cuban Economy in 2002-2003. *Cuba in Transition. Papers and Proceedings of the Thirteenth Annual Meeting of the Association for the Study of the Cuban Economy* (str. 1-13). Coral Gables: ASCE.
38. Peters, P. (2006). *Cuba's small entrepreneurs: Down But Not Out*. Arlington: Lexington Institute.
39. Ranis, G. & Kosack, S. (2004). *Growth and Human Development in Cuba's Transition*. Miami: Institute for Cuban and Cuban-American Studies.
40. Reid-Henry, S. (2007). The contested spaces of Cuban development: Post-socialism, post-colonialism and the geography of transition. *Geoforum*, 38 (3), 445-455.
41. Ritter, A. (2005). Cuba's Underground Economy. *Carleton Economic Paper* (str. 1-40). Ottawa: Carleton University.
42. Royce, F.S., Messina, W.A. & Alvarez, J. (1997). An Empirical Study of Income and Performance Incentives on a Sugarcane CPA. *Cuba in Transition. Papers and Proceedings of the Seventh Annual Meeting of the Association for the Study of the Cuban Economy* (str. 457-471). Miami: ASCE.
43. Samuelson, P.A. & Nordhaus, W.D. (2002). *Ekonomija*. Ljubljana: GV založba.
44. Sanchez, P.M. & Adams, K.M. (2008). The Janus-faced character of of tourism in Cuba. *Annals of Tourism Research*, 35 (1), 27-46.
45. Sanguinety, J.A. (1998). Comments on »Economic Reform in Latin America and the Caribbean and Possible Implications for Cuba« by Loser. *Cuba in Transition. Papers and Proceedings of the Eight Annual Meeting of the Association for the Study of the Cuban Economy* (str. 20-22). Miami: ASCE.
46. *Spartacus Educational*. Najdeno 19. marca 2008 na spletnem naslovu <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/COLDcastroF.htm>.

47. *Statistical Yearbook for Latin America and The Caribbean*. (2006). ECLAC. Najdeno 21. februarja 2008 na spletnem naslovu http://websie.eclac.cl/anuario_estadistico/anuario_2006/eng/index.asp.
48. *The World Factbook*. (2008). Central Intelligence Agency. Najdeno 21. februarja 2008 na spletnem naslovu <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cu.html#Intro>.
49. Trampuž, B. (2004). *Kubanska revolucija in njeni vplivi na srednjeameriški politični prostor (razvoj odnosov ZDA - Kuba)* [diplomsko delo]. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
50. Trumbull, C. (2000). Economic Reforms and Social Contradictions in Cuba. *Cuba in Transition. Papers and Proceedings of the Tenth Annual Meeting of the Association for the Study of the Cuban Economy* (str. 305-319). Coral Gables: ASCE.
51. Tutino, S. (1971). Kubanska revolucija. V G. Boffa (ur.), *Zgodovina revolucij XX. Stoletja*. Knjiga št. 3. (str. 89-259). Ljubljana: Komunist.
52. *US-Cuba relations*. (2007). BBC News. Najdeno 2. aprila 2008 na spletnem naslovu <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/3182150.stm>.
53. *Wikipedija*. Najdeno 2. aprila 2008 na spletnem naslovu <http://sl.wikipedia.org>.
54. Youngblood-Coleman, D. (2008). *Cuba Country Review 2008*. Houston: CountryWatch.
55. Zimbalist, A. (1992). Industrial reform and the Cuban economy. V I. Jeffries (ur.), *Industrial Reform in Socialist Countries: From Restructuring to revolution* (str. 92-111). Hampshire: Edward Elgar Publishing Ltd.

PRILOGE

KAZALO PRILOG

	Stran:
Priloga 1: <i>Kratek pregled pomembnih obdobj in glavnih gospodarskih značilnosti v kubanski zgodovini</i>	1
Priloga 2: <i>Ekonomska pomoč (GP) Sovjetske Zveze, med leti 1960-90, v mio USD</i>	2
Priloga 3: <i>Trije možni scenariji tranzicije kubanskega gospodarstva v tržno gospodarstvo</i>	3

Priloga 1

Kratek pregled pomembnih obdobij in glavnih gospodarskih značilnosti v kubanski zgodovini

OBDODBE	VODITELJ	GLAVNE GOSPODARSKE ZNAČILNOSTI
1492: odkritje Kube	Krištof Kolumb	Indijanci imeli večinoma poljedelstvo
od 1512 do sredine 19. stol.: obdobje španskega kolonializma	otok osvojil Diego Velásquez	Španci gojili sladkorni trs in tobak, uvoz sužnjev, velika fevdalna posestva
od 1868 do 1878: 10-letna vojna	voditelj upora: Carlos Manuel de Céspedes	ameriške investicije na Kubo dosegle že 50 mio USD
1898: Špansko-ameriška vojna		
20. maj 1902: neodvisna republika Kuba	1. predsednik: Tomás Estrada Palma	Plattov amandma, poceni razprodaja otoka, sodobna fevdalna posestva, veleindustrijska proizvodnja sladkorja, ZDA konsolidirale kubansko sladkorno industrijo, monokulturna usmerjenost, pogodba o recipročnosti (z ZDA)
od 1924 do 1933: diktatura	general Gerardo Machado Morales	razširitev korupcije, financiranje javnih del z ameriški posojili – večanje zunanjega dolga, velika kriza (1929)
1933: vmesna kratka vladavina marionetnega predsednika	Carlos Manuel de Céspedes*	
4. september 1933: državni udar in ameriška kontrola nad otokom	udar izvede Fulgencio Batista Zaldívar in začasno nastavi Ramóna Graua San Martína in druge za predsednike	z državo dejansko upravljajo ZDA (preko marionetnih predsednikov), velika socialna nasprotja, inflacija, industrija stagnira, (1934) ZDA določijo stalno kvoto sladkorja, nižji sloji zaplenjajo zemljišča bogatih
od 1940 do 1944: krvava vladavina	Fulgencio Batista Zaldívar (postane zakonit predsednik)	
1944 do 1948: povratak bolj konzervativnega (Autentico)	Ramóna Graua San Martína	konzervativna politika, korupcija, nadaljnje razslojevanje
od 1948 do 1952 : vlada stranka Autentico	Carlos Prío Socáras	korupcija in škandali
10. marec 1952: vojaški udar	Fulgencio Batista Zaldívar	problemi v sladkorni industriji (nižanje cen sladkorja), investicije v industrializacijo, razcvet igralnštva, nizki dohodki prebivalstva
od 25. novembra 1956 do 9. januarja 1959: Velika revolucija	voditelj Fidel Alejandro Castro Ruz	<i>stanje:</i> (ZDA zmanjšujejo kvoto sladkorja – SZ prvič odkupi kubanski sladkor; 75 % obdelovalnih površin, banke in oskrba z gorivi v tujih rokah; velike socialne razlike); <i>Castro uvede:</i> (nacionalizacija premoženja, agrarna reforma, znižanje cen najemnin in telefona)
1. maja 1961: Kuba postane socialistična država	predsednik Fidel Alejandro Castro Ruz	popoln embargo ZDA, gospodarska odvisnost Kube od SZ in SEV, po 1989 razpad SZ in SEV – posledica: » Posebno obdobje miru « in 1993 reforme (dolarizacija, zasebne kmetije in zadrage, samozaposlovanje, liberalizacija TNI); sledi obratni proces reformiranja gospodarstva
24. februar 2008: predsedniške funkcije prevzame	predsednik: Raul Castro Ruz	omogoči prebivalcem nakup računalnikov, mobilnih telefonov, gospodinjstkih pripomočkov, privatizacija kmetij, zemljišč

Legenda: * Carlos Manuel de Céspedes je potomec z enakim imenom kot voditelj upora v desetletni vojni

Vir: K. Natek & M. Natek, *Države sveta 2000, 1999, str. 539-540*

Priloga 2

Ekonomska pomoč (GP) Sovjetske Zveze, med leti 1960-90, v mio USD

LETO	TRGOVINSKI KREDITI	SUBVENZIONIRANJE CEN	RAZVOJNA POMOČ	SKUPAJ (EP)
1960	0,0	5	n.p.	5
1961	0,0	90	n.p.	90
1962	190,9	63	n.p.	254
1963	296,9	- 49	n.p.	248
1964	135,0	8	n.p.	143
1965	105,9	190	n.p.	296
1966	247,4	174	n.p.	421
1967	214,6	218	n.p.	433
1968	376,8	156	55,2	588
1969	426,8	67	67,2	561
1970	161,5	210	69,5	441
1971	427,1	99	81,9	608
1972	532,9	13	99,1	645
1973	397,9	195	39,1	632
1974	257,4	66	31,6	355
1975	0,0	770	150,0	920
1976	0,0	1.427	150,0	1.577
1977	0,0	1.981	210,0	2.191
1978	0,0	2.681	330,0	3.011
1979	199,3	2.701	240,7	3.141
1980	915,8	2.438	n.p.	3.354
1981	1.123,7	2.718	291,3	4.133
1982	583,6	3.782	391,4	4.757
1983	422,8	3.991	647,3	5.061
1984	902,4	4.221	97,6	5.221
1985	1.018,8	3.595	n.p.	4.614
1986	1.507,3	2.724	n.p.	4.231
1987	1.577,2	2.264	n.p.	3.841
1988	1.681,3	1.619	n.p.	3.300
1989	2.291,2	1.634	n.p.	3.925
1990	1.517,4	1.887	n.p.	3.404
SKUPAJ	17.511,9	41.938	2.951,9	62.402

Legenda: n.p. – ni podatka

Vir: W.M. Leogrande & J.M. Thomas, *Cuba's Quest for Economic Independence*, 2002, str. 340

Priloga 3

Trije možni scenariji tranzicije kubanskega gospodarstva v tržno gospodarstvo

POTREBNI POGOJI	IZVEDLJIVOST
a.) ugodna makroekonomska situacija	zelo neverjetno glede na trenutno stanje gospodarstva in odvisnost od odločitev drugih držav
b.) enotnost in konsenz znotraj KPK	trenutno so 3 glavne frakcije: radikalci, centristi (Raul Castro) in reformisti. Po smrti Fidela se bo najverjetneje pričel boj za oblast
c.) stabilna podpora Venezuele	3 glavne kubanske frakcije ne podpirajo Huga Chaveza enakovredno, tudi Venezuelka interna gospodarska situacija ni povsem ugodna, Hugo Chavez v zadnjem času izgublja na podpori doma
č.) ugodna trgovina in odnos s Kitajsko	če ne bo večjih gospodarskih pretresov, je zelo verjetno, da bo Kuba še naprej imela korist od tega odnosa
d.) uspešno izkoriščanje morskih naftnih vrtin	odvisno od geološke potrditve o resničnosti potencialnih nahajališč, od tehnološke izvedljivosti in investicij
e.) ni odpora in upora s strani prebivalstva	čeprav je porast represije dejstvo, se utegne poslušnost ljudi spremeniti, če se gospodarstvo poslabša in KPK spre znotraj
1. SCENARIJ: Komunistična partija je edini gospodarski akter na oblasti, še zaostri represijo in obdrži kontrolo nad državo, ne gre po poti tržne ekonomije	
a.) poslabšanje makroekonomske situacije	zelo neverjetno glede na trenutno stanje gospodarstva in odvisnost od odločitev drugih držav
b.) razhajanja znotraj KPK	zelo verjetno po Castrovi smrti
c.) nestabilna podpora Venezuele	velika verjetnost zaradi razlogov pod c.) zgoraj
č.) neugodna trgovina in odnos s Kitajsko	malo verjetno, pa vendar dovolj nepredvidljivo in nezanesljivo
d.) neuspešno izkoriščanje morskih naftnih vrtin	enako kot d.) zgoraj
e.) odpor in upor s strani prebivalstva	poslabšanje stanja gospodarstva, razdor znotraj KPK in Castrova smrt bi lahko uresničila ta pogoj
2. SCENARIJ: Komunistična partija je edini gospodarski akter na oblasti, še zaostri represijo in obdrži kontrolo nad državo, a uvede elemente tržne ekonomije (podobno kot Kitajska ali Vietnam)	
a.) poslabšanje makroekonomske situacije	zelo neverjetno glede na trenutno stanje gospodarstva
b.) razhajanja znotraj KPK	to bi lahko Raulova karizma in vpliv znotraj vojske celo preprečila
c.) nestabilna podpora Venezuele	verjetno, če se bo Venezuelka poslabšana situacija nadaljevala in cene olja padale
č.) neugodna trgovina in odnos s Kitajsko	če bi se v izkoriščanje nafte vmešale še ZDA, bi se odnosi verjetno poslabšali
d.) neuspešno izkoriščanje morskih naftnih vrtin	odvisno od političnih in tehnoloških faktorjev več vpletenih držav, težko predvidljivo
e.) civilna vojna in masaker prebivalstva	obstaja verjetnost, da se ZDA vmešajo
3. SCENARIJ: KPK si deli moč in koalicijo s skupnostjo kubanskih Američanov in kubanskimi disidenti ter prejema pomoč ZDA	

Vir: A.E. Morales-Pita, *Possible Scenarios in the Cuban Transition to a Market Economy*, 2007, str. 337, Tabela 3